

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Vanhempien kokemuksia yhden vanhemman perheiden ryhmätoiminnan vaikutuksista hyvinvointiin

Hanna Juurinen

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma
Marraskuu 2012

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Hanna Juurinen	Sivumäärä 45 ja 5 liitesivua
Työn nimi Vanhempien kokemuksia yhden vanhemman perheiden ryhmätoiminnan vaikutuksista hyvinvointiin	
Ohjaava(t) opettaja(t) Ruut Kaukinen	
Työn tilaaja ja/tai työelämäohjaaja Pienperheyhdistys ry, Lapsilisä-projekti, Kaisli Syrjänen	
<p>Opinnäytetyöni pääkysymys oli selvittää miten Pienperheyhdistys ry:n Lapsilisä-projektin osallistujat kokevat ryhmätoiminnan vaikutukset hyvinvointiin. Osallistujina Lapsilisä-projektissa ja kokoontuvissa ryhmissäkin ovat pienituloiset yhden vanhemman perheet. Haastattelin viittä äitiä ryhmätoimintaan liittyen, menetelmäni oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Tuloksissa merkitykselliseen asemaan nousivat arki, vaikuttaminen, faktatiedon merkitys ja vertaistuki,</p> <p>Ryhmätoiminta on osa arkea haastateltaville. Viikoittain kokoontuvissa ryhmissä arki on läsnä ja ryhmätoiminnasta on niin positiivisia kuin negatiivisiakin vaikutuksia arkeen.</p> <p>Vaikuttaminen on ryhmätoiminnassa pääosassa, kaikilla kokoontuvilla ryhmillä punaisena lankana on vaikuttaminen eri muodoissa. Vaikuttaminen oli motiivina monilla tulla ryhmiin mukaan ja vaikuttamiseen liittyvät aiheet muistettiin hyvin käsitellyistä aiheista.</p> <p>Faktatiedolla ja tilastotiedolla koettiin olevan merkitystä ja faktatieto oli pohjana myös asenteiden muuttumisessa. Yksinhuoltajuudesta ajateltiin ryhmätoiminnan päättyessä positiivisemmin kuin ennen ryhmään tuloa.</p> <p>Vertaistuen haastateltavat kokivat erityisen tärkeänä, monet olivat sen perusteella hakeutuneet yhdistyksen jäseniksi ja Lapsilisä-projektin toimintaan. Vain yhden vanhemman perheille tarkoitettu toiminta koettiin hyväksi. Vertaistuki kannusti myös kokeilemaan erilaisia ratkaisuja mm. työelämän ja opiskelun suhteen.</p> <p>Osana vertaistukea on kokemusten ja ajatusten vaihtaminen omaa elämää koskettavista tilanteista, tässä tapauksessa yksinhuoltajuudesta. Haastateltavat määrittivät yksinhuoltajuuttaan elämäntavaksi ja omaksi valinnakseen, mutta kokivat, ettei heillä ole tasavertaisia mahdollisuuksia verrattuna kahden vanhemman perheisiin.</p> <p>Opinnäytetyöni on ammattialan kannalta merkittävä, sillä perheet ovat yhteiskuntamme rakennuspilareita. Jokainen ammattialalla työskentelevä kohtaa erilaisista perheistä tulevia, jokaisella on myös oma perhe. Erilaisten perheiden kohtaaminen on arkipäivää. Opinnäytetyöni on myös osa Lapsilisä-projektin loppuarviointia ja siten merkittävä työn tilaajalle.</p>	
Asiasanat Yksinhuoltajat, yksinhuoltajaperheet, vaikuttaminen, ryhmätoiminta, ryhmät, vertaistuki, vertaisryhmät	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Hanna Juurinen	Number of Pages 45 + 5
Title Effects of group activities on one-parent families well-being	
Supervisor(s) Ruut Kaukinen	
Subscriber and/or Mentor Single Parents Association, Lapsilisä-project, Kaisli Syrjänen	
<p>The aim of my thesis was to find out what kind of effects group activities in Lapsilisä-project had on families' well-being and how participant families find those effects. Participants in Lapsilisä-project and in groups are low-income one-parent families. I interviewed five mothers about group activities, my method was semi-structured theme interview. Results were about everyday life, societal influence, meaning of fact knowledge and peer support.</p> <p>Group activities are part of interviewees' everyday life. Groups meet weekly and group activities have both positive and negative influences on their everyday life.</p> <p>Societal influencing is main part of the group activities, in various forms. The motive for many to come to group was societal influencing and interviewees remembered many topics that were discussed concerning societal influencing.</p> <p>Facts and statistics were meaningful for interviewees, and were also the basis that leads to a change in attitude. Being lone parent was found in more positive way after group than before group.</p> <p>Peer support was especially important, and some interviewees joined Single Parents Association and came to Lapsilisä-project just to found parents in the same situation. Activities that were meant only for one-parent families were found important. Because of peer support, interviewees gained courage to try new paths concerning work life and studies.</p> <p>One part of peer support is to compare notes and experiences about being lone parent. Interviewees defined that being lone parent is an own choice and a way of life. Still they don't have equal opportunities in society if compared to two-parent families.</p> <p>My thesis is significant to the occupational field of Community Educator because it brings out how families are the basis of our community. Every person Community Educator meets comes from different family, some of those have own family. Meeting different families is everyday life. My thesis is also part of final assessment of Lapsilisä-project, and therefore important to Single Parents Association.</p>	
Keywords Lone parents, one-parent families, influencing, groups, group activities, peer support, peer groups	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
1.1 Opinnäytetyön tausta ja tavoitteet	6
1.2 Pienperheyhdistys aktiivisena toimijana	6
1.3. Lapsilisä-projekti osana Pienperheyhdistystä	7
2 LAPSILISÄ-PROJEKTIN RYHMÄTOIMINTA TÄHTÄÄ VAIKUTTAMISEEN	8
3 HYVINVOINTI YHDEN VANHEMMAN PERHEISSÄ	12
3.1 Yksinhuoltajuus monesta eri näkökulmasta	14
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	17
4.1 Tutkimusmenetelmät ja aineistonkeruu	17
4.2 Haastattelujen toteutus	19
4.3 Aineiston käsittely	22
5 YKSIHUOLTAJIEN RYHMÄTOIMINNAN VAIKUTUKSET PERHEIDEN HYVINVOINTIIN	23
5.1 "Yksinhuoltaja voi sit helpommin väsyykin siin arjessa" –Ryhmä osana arjen kiemuroita	23
5.2 " Ryhmässä on enemmän voimaa." –Vaikuttaminen ryhmässä	28
5.3. " Eihän sitä mututuntumalla voi heitellä" –Tiedon ja kokemuksen merkityksiä ryhmälle	31
5.4 "Eihän me ydinperheiden kanssa puhuttais yksinhuoltajuudesta" – Vertaisuus ja vertaistuki osana ryhmää	35
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	39
7. LOPUKSI	42
LÄHTEET	44
LIITTEET	48

1 JOHDANTO

Pienperheyhdistys ry on yksinhuoltajien vuonna 1968 perustama, uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton kansalaisjärjestö, joka edistää lasten aseman parantamista ja tasa-arvoisen lapsuuden toteutumista. Pienperheyhdistyksen perustehtävä on edistää lasten hyvinvointia tarjoamalla lapsille mahdollisuuksia ja tukemalla vanhemmuutta. Yhdistys järjestää monipuolista toimintaa jäsenperheilleen ja tuottaa lastensuojelun avopalveluita. Pienperheyhdistys on Ensi- ja turvakotien liiton jäsenyhdistys. (Pienperheyhdistyksen www-sivut, lukupäivä 9.11.2012.)

Pienperheyhdistyksen Lapsilisä-projektissa halutaan vaikuttaa yksinhuoltajien haasteellisempaan taloudelliseen tilanteeseen tekemällä lapsiperheköyhyyttä näkyväksi yksinhuoltajien näkökulmasta. Tavoitteena on tehdä yhdessä kokemuksia pienituloisuudesta näkyväksi sekä vaikuttaa perhepolitiikkaan niin, että yksivanhempaisten perheiden haasteellisemmat olosuhteet otettaisiin huomioon päätöksenteossa. Perheen omia voimavaroja vahvistetaan ryhmä-, harrastus- ja vaikuttamistoiminnan kautta. (Lapsilisä-projektin www-sivut, lukupäivä 9.11.2012.) Lapsilisä-projektista lisää aluvussa 1.3.

Opinnäytetyöni tein Lapsilisä-projektille. Sosiaalisen vahvistamisen kehittämisprojektissa käytännössä testasin yhden vanhemman perheiden ryhmätoimintaa varten suunniteltua ryhmätoiminnan runkoa ja muokkasin sitä niin ryhmäläisiltä kuin ryhmänohjaajilta saamani palautteen pohjalta toimivampaan suuntaan. Ryhmätoimintaa käsittelen tarkemmin luvussa 2. Opinnäytetyö jatkuu ryhmätoiminnan merkeissä. Tavoitteenani oli hahmottaa millaisia vaikutuksia ryhmätoiminnalla on ollut osallistujaperheidemme arkeen ja hyvinvointiin. Pääkysymys onkin: **Millaisia vaikutuksia Lapsilisä-projektin yhden vanhemman perheiden ryhmätoiminnalla on ollut perheen vanhemman hyvinvointiin?** Näkökulmanani on hyvinvoinnin subjektiivinen kokemus, eli kuinka perheiden vanhemmat kokevat ryhmätoiminnan vaikuttaneen hyvinvointiinsa.

Pienperheyhdistyksessä ja Lapsilisä-projektissa käytämme käsitteitä yksinhuoltajaperhe, yh-perhe, yhden vanhemman perhe ja yksivanhempainen perhe tarkoittaessamme perheitä joissa vanhempi asuu vähintään yhden alaikäisen lapsen kanssa. Käsittelen yksinhuoltajuutta tarkemmin luvussa 3.

1.1 Opinnäytetyön tausta ja tavoitteet

Opinnäytetyön lähtökohtana on Lapsilisä-projektin pienituloisille yhden vanhemman perheille suunnattu ryhmätoiminta ja sen vaikutusten selvittäminen. Työ tulee olemaan osa Lapsilisä-projektin kokonaisarviointia, ajallisesti opinnäytetyöni ja Lapsilisä-projektin päättyminen keväällä 2013 ovat lähellä toisiaan. Oma roolini toisena Lapsilisä-projektin työntekijöistä on ollut antoisa, olen työni puolesta saanut paljon lisätietoa aiheesta jota myös opinnäytteessä käsittelen, mutta olen myös pystynyt syventymään opinnäytetyöni kautta yhteen työni osa-alueeseen tarkemmin.

Ohjaava lehtorina Humanistisesta ammattikorkeakoulusta opinnäytetyössäni toimi Ruut Kaukinen ja työelämätahon edustajana Lapsilisä-projektin projektikoordinaattori Kaisli Syrjänen.

1.2 Pienperheyhdistys aktiivisena toimijana

Vuonna 1968 perustettu kansalaisjärjestö toimii pääosin Helsingissä, mutta myös muissa pääkaupunkiseudun kunnissa. Toimipaikkoja on kolme: Perhepaikka Punahilkka Jakomäessä, Järjestötalo Merikehto Vuosaarella sekä toimisto Sörnäisissä. Perhepaikka Punahilkassa toiminnan pääpaino on varhaisessa tuessa, yksilöllisessä perhetyössä ja erilaisessa vertaisryhmätoiminnassa. Järjestötalo Merikehdon tiloissa toimii väkivaltaa kokeneiden naisten Miina –toiminta sekä sukupolvia yhdistävä Mummi-la-toiminta. Toimistolta käsin toimivat hallinnon lisäksi Mieskaveritoiminta, Tapaamispaikkatoiminta sekä Lapsilisä-projekti. (Pienperheyhdistyksen [www-sivut](#), lukupäivä 9.11.2012. Työntekijöitä Pienperheyhdistyksellä kymmenkunta, lisäksi ohjaajia ja lastenhoitajia on säännöllisesti töissä useampi kymmenen. Toimintaa rahoittavat Raha-automaattiyhdistys ja Helsingin kaupunki.

1.3. Lapsilisä-projekti osana Pienperheyhdistystä

Lapsilisä-projekti on Pienperheyhdistyksen toteuttama ja Raha-automaattiyhdistyksen rahoittama kolmivuotinen hanke, jossa etsitään keinoja vaikuttaa pienituloisten yhden vanhemman perheiden tilanteeseen yhdessä perheiden kanssa. Tavoitteena on tehdä yhdessä kokemuksia pienituloisuudesta näkyväksi sekä vaikuttaa perhepolitiikkaan niin, että yhden vanhemman perheiden haasteellisemmat olosuhteet otettaisiin huomioon päätöksenteossa. Projektissa työskentelee kaksi kokopäiväistä työntekijää ja useita tuntipalkkaisia ryhmänohjaajia, ohjaajia ja lastenhoitajia. Lapsilisä – projekti käynnistyi toukokuussa 2010 ja jatkuu keväälle 2013. Projekti toimii pääkaupunkiseudulla. (Lapsilisä-projektin www-sivut, lukupäivä 9.11.2012.)

Projektin toimintatapoina ovat erilaiset viikoittain kokoontuvat ryhmät, perheleirit ja retket. Lisäksi erilaisia tapahtumia järjestetään tarvittaessa, esimerkiksi keväällä 2011 eduskuntavaalit poikivat projektissa useita tapahtumia ehdokkaiden paneelikeskustelutilaisuuksista valokuvanäyttelyyn ja vaalivalvojaisiin. Viikoittain kokoontuvat ryhmät toimivat eri puolilla pääkaupunkiseutua. (Syrjänen 2011)

2 LAPSILISÄ-PROJEKTIN RYHMÄTOIMINTA TÄHTÄÄ VAIKUTTAMISEEN

Lapsilisä-projektin www-sivujen mukaan kokoontuvan ryhmän tarkoitus on saada yhteen ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita vaikuttamistoiminnasta. Jokaisella ryhmäkerralla on teema, joka käsittelee yhden vanhemman perheen arkeen ja yhteiskunnalliseen tilanteeseen liittyviä aiheita. Ryhmässä kokeillaan yhdessä erilaisia harrastuksia, osallistutaan tapahtumiin, käydään retkillä ja tehdään mukavia asioita yhdessä ryhmäläisten oman aktiivisuuden ja toiveiden mukaan. (Lapsilisä -projektin www-sivut, lukupäivä 9.11.2012.)

Ryhmätoiminnan mallintamisen ja toiminnan juurruttamisen avuksi on luotu runko jonka mukaan ryhmät kokoontuvat. Sosiaalisen vahvistamisen kehittämisprojektissani testasin ja muokkasin silloista ryhmätoiminnan runkoa. Ryhmätoiminnan runko on kuvattuna liitteessä 1. Ryhmiä on kokoontunut eripuolilla pääkaupunkiseutua: Toukolassa taideryhmä päiväaikaan sekä oma iltaryhmä, Jakomäessä iltaryhmä, Hakunilassa iltaryhmä yhteistyössä Hakunilan seurakunnan kanssa, Herttoniemessä iltaryhmä yhteistyössä Herttoniemen kirkon kanssa ja Kontulassa päiväryhmä, lisäksi ryhmiä on yritetty käynnistää Meri-Rastilassa, Kumpulassa ja Matinkylässä.

Ryhmätoiminnan lähtökohtana on ajatus siitä, että yhden vanhemman perheet ovat taloudellisesti eriarvoisessa asemassa verrattuna kahden vanhemman perheisiin, kun perheessä on vain yksi aikuinen tarjoamassa lapsille mahdollisuuksia ja huolenpitoa. Ryhmätoiminnalla pyritään tekemään näkyväksi tätä eriarvoisuutta ja osoittamaan ettei kyse ole henkilökohtaisesta ongelmasta vaan yhteiskunnan epäkohdasta, johon yhdessä toimimalla on mahdollisuus vaikuttaa. Yhden vanhemman perhe ei tarkoita huonoa vanhemmuutta, vaan yhteiskunnan tarjoamien mahdollisuuksien epätasa-arvoa. Köyhyys yhden vanhemman perheissä ei johdu holtittomasta rahankäytöstä tai vääristä valinnoista, vaan siitä, että yksi aikuinen on taloudellisesti vastuussa koko perheen toimeentulosta. (Ryhmätoiminnan runko 2012.)

Ryhmiä toiminnassa yhteen kokoontuvat yhden vanhemman perheet. Lapsille on järjestetty lastenhoito ja omaa tekemistä, jotta aikuisille järjestyy mahdollisuus omaan toimintaan. Ryhmän tapaamiset aloitetaan aina kahvittelulla, jonka jälkeen aikuiset siirtyvät omaan tilaansa. Lastenhoidossa touhut riippuvat lasten iästä, vanhemmille lapsil-

le on pyritty järjestämään tavoitteellisempaa toimintaa ja taaperoikäisten kanssa vapaa leikki on tärkeämmässä roolissa. Aikuisten aiheet vaihtelevat ryhmäläisten kiinnostuksen mukaan, ryhmätoiminnan runkoon on kuitenkin listattu seuraavat osa-alueet, joiden käsitteleminen on Lapsilisä-projektissa katsottu aiheellisiksi:

- Orientoituminen ja tutustuminen
 - Tavoitteet, pelisäännöt, faktatiedot yksinhuoltajuudesta
- Kulttuuri ja arvot
 - Yhteiskunnan arvot ja olosuhteet, kasvatus, arvot ja toimintatavat, historia ja kulttuuri
- Yhteiskunta ja vaikuttaminen
 - Yhteiskunnan ja päätöksenteon rakenteet, vaikuttamiskanavat
- Media ja viestintä
 - Vuorovaikutustaidot, mediakriittisyys
- Ajattelu ja tunteet
 - Asenteet, tunteet, tulkinnat, yleistykset, ongelmanratkaisu
- Oma elämä
 - perhe, vanhemmuus, keho ja kosketus, tavoitteet, itsetunto, kyvyt ja taidot

Ohjaajan rooli ryhmässä on tärkeä. Ryhmätoiminnassa vertaistuki on oleellisessa roolissa eikä ryhmän ohjaajan ole tarkoitus toimia ryhmän ”johtajana”. Tärkeintä tämänkaltaisessa ryhmätoiminnassa on ohjaajan oma asenne: ohjaajan tehtävä ei ole antaa palveluja tai vastauksia ylhäältäpäin, vaan päinvastoin tukea ryhmää ja ryhmäläisiä itse toimimaan aktiivisesti. Paolo Freiren ajatuksista kasvanut sosiokulttuurinen innostaminen on esimerkkinä ohjaajan asenteelle. Leena Kurki (2010, 181) puhuu sosiokulttuurisesta innostamisesta elämän ja hengen antamisena, toimintaan motivoitumisena, suhteeseen asettumisena ja yhteisön ja yhteiskunnan puolesta toimimisena. Tasavertainen minä-sinä-dialogi, jossa jokaisen ihmisen persoonallista autonomiaa ja arvokkuutta kunnioitetaan, on innostajien (työntekijöiden, ohjaajien) tärkein työkalu. Innostajan tehtävään kuuluu myös väistyä syrjään kun ihmisten omat voimavarat ovat lähteneet liikkeelle. (Kurki ym 2010, 181.)

Tuija Mehtonen (Lundbom & Herranen 2011, 13) jatkaa ohjaajan roolista ja määrittelee sosiaalisen vahvistamisen työntekijän kannalta työorientaatioksi ja ammatillisen osaamisen erityisyydeksi, mutta muistuttaa samalla, että sosiaalinen vahvistaminen on kokonaisvaltaista elämäntilanteen tukemista jonka painopiste on nimenomaan ennaltaehkäisevässä työssä. Kokemuksena sosiaalinen vahvistuminen on subjektiivinen ja voimaannuttava. (Lundbom & Herranen 2011, 13.) Sosiaalinen vahvistaminen käsitteenä on positiivisempi kuin syrjäytymisen ehkäisy. Sosiaalisessa vahvistamisessa ja sosiokulttuurisessa innostamisessa näen paljon samoja piirteitä, vaikka sosiokulttuurisessa innostamisessa luotetaan enemmän ihmisten omiin voimavaroihin ja aktiivisuuteen, kun taas sosiaalisessa vahvistamisessa ihminen voi olla myös toimenpiteen ”kohteena”.

Ohjaajan tehtävänä on kuitenkin huolehtia ryhmän pysymisestä perustehtävässä. Repo-Kaarennon mukaan ohjaajan tehtävänä on muistuttaa mitä tavoitetta varten ryhmä on koottu (2007, 76). Ryhmän ohjaajan rooli on Lapsilisä-projektissa nähty puheenjohtajamaisena. Ryhmän ohjaajan tehtävä on kannustaa ryhmää toimimaan, mutta pitää myös huolta, että kaikki pääsevät osallistumaan keskusteluun tasavertaisesti. Riitta Jauhiainen ja Marjatta Eskola (1994, 141) kuvaavat ohjaajan tehtävän välttämättömäksi toiminnoksi, jonka kannalta on samantekevää kuka sitä hoitaa. Itseohjautuvassa ryhmässä jäsenet ottavat yhdessä vastuun ohjaajan tehtävästä, ryhmä ei tällöin ole johtamaton (Jauhiainen & Eskola 1994, 145). Ryhmätoiminnan rungon mukaisesti on tavoitteena, että ohjatun ryhmävaiheen jälkeen ryhmäläiset voivat kokoontua vertaisryhmänä, ja tällöin ryhmä itse ottaa vastuun ryhmän toiminnasta ja palauttamisesta perustehtävään, kuten Jauhiainen ja Eskola mainitsivat.

Vaikka lapsilisä-projektin ryhmät eivät aloittaessaan toimintansa virallisesti ole vertaisryhmiä, vertaistuen merkitys on erittäin suuri. Vertaistuki korostui myös haastateltavieni vastauksissa ja käsittelen sitä tulosten yhteydessä laajemmin luvussa 5. Irja Mikkosen mukaan vertaisryhmätoiminnassa kyse on osallistumisesta, yhdessä tekemisestä ja osallisuudesta ja toimintamuotoja voi olla monia keskusteluryhmästä harrastusryhmään. Vertaistukiryhmä taas on Mikkosen mukaan tarkoitettu viiteryhmään kuuluvalla, vertaistukiryhmässä kriittisiä ja kriisiin johtaneita elämäntilanteita käsitellään yhdessä. Vertaisryhmätapaamisiin voi osallistua läheisiä tai muita osallistujia, mutta monet vertaistukiryhmät ovat suljettuja, eli uusia tulijoita ei ryhmään oteta jatkuvasti. Vertaistuki-

toiminta perustuu kokemukseen ja keskinäiseen jakamiseen, ”en ole yksin erilainen tässä maailmassa”. Mikkosen mukaan vertaistukea on pidetty aiemmin maallikotietona, mutta nykyään painotetaan vertaistuen kokemukselliseen tietoon pohjautuvaa asiantuntijuutta. (Lundbom & Herranen 2011, 206-215.) Kokemusasiantuntijuudesta puhutaan myös Lapsilisä-projektissa.

Lapsilisä – projektissa toimivat ryhmät aloittavat avoimina ryhminä, joihin ensimmäisten kokoontumiskertojen aikana saavat tulla kaikki kiinnostuneet yksinhuoltajat. Ryhmätoiminta on vertaistukiryhmän kaltaista toimintaa, vaikuttamisnäkökulmaa unohtamatta, ja ryhmissä osallistujina ovat yksinhuoltajat. Uusperheelliset, yksinasuvat ja ydinperheelliset ovat tervetulleita mukaan vaikuttamistoimintaan, mutta ryhmätoiminta on vertaistuen mahdollistamiseksi rajattu vain yksinhuoltajille. Tietyn tapaamisajan jälkeen ryhmä ”suljetaan”, eli uusia osallistujia ei voi ilman ryhmän yhteistä päätöstä tulla enää mukaan.

Pennington (2005, 8) määrittelee ryhmä-sanana kuvaavan erilaisia ihmisistä muodostuvia kokoonpanoja. Hänen mukaansa toisistaan on erotettavissa psykologiset ryhmät ja aggregaatit, ”ihmiskasautumat”, jotka koostuvat ihmisistä joilla ei ole mitään tekemistä keskenään, mutta jotka sattuvat olemaan lyhyen ajan yhdessä. Psykologinen ryhmä taas koostuu ihmisistä jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään, jotka ovat tietoisia toisistaan ja jotka tuntevat olevansa ryhmä. (Pennington 2005, 8.) Toisaalta Pennington jakaa ryhmät virallisiin, organisaation alaisiin ja tulosvastuullisiin ryhmiin ja epävirallisiin ryhmiin, jotka muodostuvat yksilöistä joilla on sama kiinnostuksen kohde. Epäviralliset ryhmät tarjoavat jäsenelle turvallisuutta, koska muiden kanssa yhdessä on helpompi kohdata vaikeita tilanteita tai jakaa huolia. Ryhmät auttavat myös jakamaan työtä ja saavuttamaan haastavia tavoitteita helpommin kuin yksin työskenneltäessä. (Pennington 2005, 8-15.) Lapsilisä-projektin ryhmät ovat mitä suurimmassa määrin psykologisia ja epävirallisia ryhmiä.

Perusedellytyksiä Lapsilisä-projektissa toteutetun tyyppiselle ryhmätoiminnalle ovat tila aikuisille ja tila lastenhoitoon sekä lastenhoitajat, ruoka (järjestävän tahon puolesta tarjottavaa tai ryhmäläisillä eväät), ohjaaja ja tuki ohjaajalle sekä mahdolliset ryhmässä tarvittavat materiaalit (Ryhmätoiminnan runko 2012).

3 HYVINVOINTI YHDEN VANHEMMAN PERHEISSÄ

Hyvinvointia on lähes mahdotonta mitata. Lapsiperheiden arkea ja hyvinvointia tutkinut Maritta Törrönen (2012, 10) toteaa hyvinvoinnista seuraavasti: *”Arkinen hyvinvointi sitoo yhteen perheen hyvinvoinnin kokonaisuutta, johon liittyvät perheen talous, sosiaaliset suhteet ja mahdollisuudet toteuttaa itseään.”* Mannisen mukaan mitattavissa olevina pidetään elämänlaatua kuvaavia tekijöitä: terveyttä, asumista, koulutusta, tuloja ja varallisuutta. Subjektiivisesta hyvinvoinnista eli koetusta elämänlaadusta ja onnellisuudesta ei ole samanlaista yksinmielisyyttä eikä varmuutta. (Törrönen 2012, 33.)

Allardt käsittelee hyvinvointia tarpeiden näkökulmasta ja jakaa hyvinvoinnin kolmeen ulottuvuuteen: *having, loving ja being*. *Having* kuvaa elintaso: tuloja, asumista, koulutusta, työllisyyttä ja terveyttä. *Loving* liittyy yhteisösuhteisiin; perhe- ja työelämään. *Being* sisältää kokemukset omaan elämään vaikuttamisesta ja mielenkiintoisista elämän sisällöistä. *Having* kuvaa siis enemmän mitattavaa hyvinvointia, kun taas *loving* ja *being* subjektiivista hyvinvoinnin kokemusta. (Törrönen 2012, 34.) Itse koen, että taloudelliset seikat ja elintaso luovat puitteet hyvinvoinnille, mutta vasta subjektiivisen kokemuksen kautta hyvinvointi on osa ihmisen elämää ja arkea.

Perhe on yhteiskuntamme ydinyksikkö. Törrönen (2012, 16) määrittelee perheen sosiaalisena ja kulttuurisesti vaihtelevana yhteenliittymänä, mutta näkee perheen myös ideana ja tunnesiteenä. Perheeseen kuuluvat erottavat mikä tai kuka ei kuulu perheeseen. Pikkulapsiperheellä Törrönen mainitsee tarkoitettavan vaihetta, jossa perheen lapset ovat alle kouluikäisiä. (Törrönen 2012, 16-17.) Huomioitavaa on se, että perhe nähdään muunakin kuin biologisena yksikkönä, erityisesti lapset määrittävät perheeseensä kuuluvan heille läheisiä ihmisiä sekä lemmikkejä. Brobergin ja Tähtisen mukaan perhe sitoutuu myös hyvinvoinnin teemoihin, sillä perheenjäsenten välinen vuorovaikutus ja perheen sisäinen toimivuus ovat tärkeitä tekijöitä niin lasten, vanhempien kuin koko perheen hyvinvoinnille (Forssén ym. 2009, 154). Hakovirran mukaan (2006, 57) vanhempien tavoitteena on turvata lastensa hyvinvointi ja usein perheenjäsenet ovat valmiita uhraamaan omaa hyvinvointiaan toisten hyväksi. Törrönen (2012, 17) on samaa mieltä, mutta muistuttaa, että perheenjäsenet osaavat myös halutessaan väärin, varastaa tai häiritä toisen perheenjäsenen voimavaroja. Erilaisia perhemuotoja on monia, mutta Lapsilisä-projektissa luonnollisesti yhden vanhemman perheet ovat

avainroolissa. Yhden vanhemman perheitä käsittelen tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Entä miten hyvinvointi toteutuu yhden vanhemman perheissä? Yhtenä näkökulmana Teppo Kröger (2005) käsittelee artikkelissaan hoivaköyhyyttä yksinhuoltajaperheissä. Krögerin mukaan (2005, 225) hoivaköyhyydessä on kyse siitä, että perheen hoivatarpeet ylittävät perheen saatavilla olevat viralliset ja epäviralliset hoivaresurssit. Kröger kuvaa ongelmaa myös yhteiskunnalliseksi, mikäli perheen hoivatarpeet kasvavat työelämän kiristymisen tai jonkin muun syyn vuoksi, Suomessa virallinen palvelujärjestelmä näyttää huonosti tunnistavan hoivaköyhyyden ja sen vaaran. Epävirallinen tukijärjestelmä on korvaamaton osa perheiden arkea: isovanhempia, muita perheenjäseniä ja ystäviä tarvitaan paikkamaan palvelujärjestelmän jättämiä aukkoja varsinkin epäsäännöllisten ja epätyypillisten työaikojen sopiessa huonosti yhteen virka-ajan mukaan toimivan palvelujärjestelmän kanssa. Kaikilla kuitenkin ei ole mahdollisuutta tukeutua epäviralliseen tukiverkkoon, isovanhemmat tai lapsen toinen vanhempi asuvat toisella paikkakunnalla tai heitä ei ole. Joskus kyse on myös erään sosiaalisen pääoman lajin, hoivapääoman, puutteesta, (Kröger 2005, 211-228.) Sosiaalisen pääoman käsite Putnamin mukaan kuvautuu seuraavasti: ”yksilöiden välisellä aktiivisella vuorovaikutuksella ja sosiaalisilla verkostoilla on kykyä luoda, levittää ja ylläpitää vastavuoroisuuden normeja ja luottamusta, jotka edistävät yhteiskunnan toimintakykyä” (Ruuskanen 2002, 14). Hyvinvointiin nivoutuu taas sekä elämänlaatu (käytettävissä olevat resurssit) sekä subjektiivinen kokemus hyvinvoinnista, sosiaalisesta pääomasta. Kuitenkaan kyse ei ole vain jommankumman valitsemisesta, yksinhuoltajaäitien työllisyyttä tutkinut Mia Hakovirta (2006, 161) toteaa, että palkkatyö ja perhe eivät sulje toisiaan pois, vaan yksinhuoltajaäidit pyrkivät sekä lapsen että oman hyvän edistämiseen samanaikaisesti, jolloin tavoitteena on kaikkien perheenjäsenten hyvinvointi.

Palaan hyvinvointiin ja erilaisiin käsitteisiin vielä luvuissa 5 ja 6, joissa käsittelen opinäytetyöni tuloksia. Seuraavassa alaluvussa käsittelen yhden vanhemman perheiden monimuotoisuutta ja suhdetta köyhyyteen. Köyhyys on Lapsilisä-projektin yksin keskeisimmistä teemoista ja köyhyydestä puhutaan myös ryhmissä paljon. Siksi on tarkoituksenmukaista avata käsitteitä ja yksinhuoltajuuden ja köyhyyden välistä suhdetta.

3.1 Yksinhuoltajuus monesta eri näkökulmasta

Yksinhuoltajuus käsitteenä on moniselitteinen. Anita Haatajan mukaan (Forssén, Haataja, Hakovirta 2009, 46) yksinhuoltajalla tarkoitetaan yleiskielessä perhettä, jossa asuu yksi vanhempi ja vähintään yksi alaikäinen lapsi. Suvi Krok muistuttaa, että suomen kielen terminä ”yksinhuoltaja” on sukupuolineutraali (2009, 99). Anita Haataja valottaa yksinhuoltajuuden taustoja: aikaisemmin yksinhuoltajiksi tultiin yleisimmin puolison kuoleman seurauksena, nykyisin yksinhuoltajuus alkaa yleisimmin avio- tai avoliiton purkautumisesta. Yksinhuoltajuuden taustalla saattaa olla myös lapsen suunnitteleman syntymä tai lapsen suunniteltu hankkiminen ilman toista huoltajaa. (Forssén ym 2009, 46)

Tilastokeskuksen perhetilastojen määrittelyssä (Tilastokeskuksen www-sivut, lukupäivä 14.10.2012) mainitaan: *”Aiemmin käytettiin nimitystä yksinhuoltajaperheet, mutta yhteiskunnan muutosten ja huoltajuusnäkökohtien vuoksi tilastossa on siirrytty puhumaan yhden vanhemman perheistä. - - Perhetilastossa yhden vanhemman perhe määrittyy sen mukaan, kenen luona lapset asuvat virallisesti. Yhteishuoltajuutta tilastossa ei ole mahdollista ottaa huomioon.”* Kuten jo aiemmin mainitsin, käytämme käsitteitä yksinhuoltaja, yksinhuoltajaperhe, yhden vanhemman perhe ja yh-perhe kuvaamaan perheitä, joissa vanhempi asuu vähintään yhden alaikäisen lapsen kanssa.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen THL:n tilastojen mukaan vuonna 2010 *”lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisoikeudesta vahvistettiin 45 000 sopimusta. Huoltosopimuksista 93 prosentissa on sovittu yhteishuollosta, 6 prosentissa yksinhuollosta äidille ja vajaassa yhdessä prosentissa isälle.”* (THL:n www-sivut, lukupäivä 14.10.2012.) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet:in mukaan vuoden 2011 lopussa 20,3 % kaikista lapsiperheistä oli yksinhuoltajaperheitä. Lapsiperheeksi luokitellaan perhe, johon kuuluu vähintään yksi kotona asuva alle 18-vuotias. Helsingissä prosenttiluku vuonna 2011 oli 28,5 Espoossa 19,5, Vantaalla 23,3 ja Kauniaisissa 15,6. (SOTKANet, lukupäivä 14.10.2012.) Kaikista lapsiperheistä 17,6 % perheistä koostuu äidistä ja lapsista, 2,7 prosentissa lapsiperheessä on isä ja lapsia. (Tilastokeskuksen Lapsiperheet tyypeittäin tilasto, lukupäivä 14.10.2012). Johanna Lammi-Taskula ja Minna Salmi huomauttavat tilastojen vääristymistä: *”osa todellisista yksinhuoltajaperheistä on täysi-ikäisten kotona asuvien lasten*

takia määritelty kahden aikuisen lapsiperheeksi ja heidän kokemansa toimeentulon hankaluus – joka voi olla pikkulapsivaihetta ankarampaa – näyttäytyy virheellisesti kahden vanhemman perheen kokemuksena.” (Vaarama, Moisio & Karvonen 2010, 210). Tilastoja saattavat vääristää myös tilanteet joissa lasten äiti elättää itsensä, lapsensa ja uuden puolisonsa, ollen juridisesti ei-yksinhuoltaja, mutta käytännössä yksin vastuussa lastensa huoltamisesta.

Suvi Krok (2009, 17) toteaa väitöskirjassaan perinteisten perhemuotojen rinnalle syntyneen ero- ja uusioperheitä. Krokin mukaan aina ei ole itsestään selvää kuka on yksinhuoltaja, eivätkä Krokin tutkimukseen osallistuneet naiset halunneet samaistua yksinhuoltajiksi käsitteen leimaavuuden takia. Siksi Krok toteaaakin siirtyneensä kutsuun haastateltaviaan ”naisiksi, jotka kantavat yksin vastuun lapsistaan”. (Krok 2009, 46.) Stigmatisointi on ilmennyt myös Lapsilisä-projektissa, monet yksinhuoltajat eivät halua kertoa yksinhuoltajuudestaan leimaamisen pelossa, ja monet kokevat joutuvansa esimerkiksi päivähoidossa syyllistämisen kohteeksi esimerkiksi pitkien työ- ja hoiodossaoloaikojen takia. Krok lainaa Vanessa Mayta ja toteaa, että yksinhuoltajat määrittellään helposti vain yksinhuoltajuuden kategoriaan, jolloin koko heidän elämänsä katsotaan yksinhuoltajuuden läpi ja kaikkien ongelmien katsotaan johtuvan yksinhuoltajuudesta. Krok kuitenkin väittää Maylle vastaan, hänen tutkimukseensa osallistuneiden naisten kokemus yksinhuoltajuudesta ei selitä kaikkia ongelmia, vaan yksinhuoltajuus näyttäytyy perhemuotona johon lähipiirissä pitää antaa selitys. (Krok 2009, 47.) Kröger kuvaa yksinhuoltajaperheitä ei-homogeeniseksi ryhmäksi ja korostaa, että perheiden välillä on suuria eroja (Takala 2005, 208). Olen samaa mieltä Krögerin kanssa, perheet elävät hyvin erilaisissa tilanteissa vaihdellen työllisyyden, vanhemman koulutuksen, lasten iän ja lukumäärän sekä lasten toisen vanhemman läsnäolon mukaan.

Forssénin ja Ritakallion mukaan yksinhuoltajat ovat muita kotitaloustyypppejä korkeammassa köyhyysriskissä, minkä aiheuttaa se, että perheessä on vain yksi palkan-saaja ja tulot ovat usein matalammat johtuen matalammasta koulutusstatuksesta (Forssén & Ritakallio 2009, 77). Köyhyyttä määriteltessä jaetaan köyhyys absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan ”riittämättömiä resursseja turvata terveelliselle elämälle välttämättömät inhimilliset perustarpeet ruoan, vaatetuksen ja suojan suhteen.” Suhteellinen köyhyys taas nähdään taloudellis-

ten resurssien puutteen aiheuttamana kykenemättömyytenä osallistua yhteiskunnan toimintoihin ja yleisesti odotettuun elämäntapaan. (Moisio 2009, 5-6.) Takala (2005, 49) siteeraa Kangasta ja Ritakalliota ja huomauttaa, että köyhiä ovat ne, joiden rajoitetut resurssit estävät heitä osallistumasta yleisesti hyväksyttävänä pidettyyn elämäntapaan.

Pulkkinen kirjoittaa artikkelissaan (Rönkä & Kinnunen 2002, 19), että äärimmäinen köyhyys jonka vuoksi esimerkiksi ravintoa ei ole riittävästi vaikuttaa lapseen välittömästi, mutta suhteellisen köyhyyden osalta on osoitettu, että köyhyyden negatiiviset vaikutukset lasten kehitykseen riippuvat vanhempien suhteesta köyhyydessä elämiin. Myös Forssén & Ritakallio (2009, 79) ovat todenneet pitkäaikaisen köyhyyden heijastuvan negatiivisesti mm. vanhemmuuteen, kodin ilmapiiriin ja perheen sisäiseen vuorovaikutukseen. Vaikka kokopäivätyö toimii tehokkaana suojana köyhyyttä vastaan ja laadukas ja kattava päivähoito mahdollistaa äitien työssäkäynnin, paikantuu köyhyys usein yksinhuoltajatalouksiin (Forssén & Ritakallio 2009, 78). Takala (2005, 8) jatkaa ja lisää, että lapsuuteen sijoittaminen ehkäisee köyhyyttä ja syrjäytymistä tehokkaasti, tämä voidaan tehdä turvaamalla perheelle riittävä toimeentulo sekä mahdollistamalla vanhempien työssäkäynti riittävin päivähoitopalveluin ja hyvätasoisin koulutuspalveluin.

Törrösen mukaan lapsiperheissä hyvinvoinnin edellytyksiä turvaavat hyvät työelämäyhteydet ja työllistyminen sekä työstä saatu palkka (2012, 77). Yksinhuoltajaäitien työllisyyttä tutkinut Mia Hakovirta toteaa, että työllisyys ei ole tärkeää pelkästään taloudellisista syistä vaan myös äidin oman hyvinvoinnin kannalta (2006, 161). Lasten ikä ja lukumäärä ovat yhteydessä äitien työllisyysasteisiin. Lasten iän noustessa työllisyysasteikin kohosi ja mitä enemmän perheessä on lapsia myös äitien työllisyys jää matalammaksi. (Hakovirta 2006, 122.) Hakovirran mukaan yksinhuoltajaäitien työllisyys on laskenut 1980-luvulta lähtien, varsinkin 1990-luvun romahduksen takia ja vasta 2000-luvulla kääntynyt hienoiseen nousuun. Markkina-asemaan vaikuttaa samanaikaisesti useita eri syitä, mutta Hakovirta nostaa yhdeksi syyksi opiskelun yleistymisen: Kun työtä ei ole ollut tarjolla, on mielekästä hakeutua koulutukseen jolla parantaa asemia työmarkkinoilla. (Hakovirta 2006, 121, 123.) Työllisyyden laskuun vaikuttaa siis positiivisia asioita, perheen yhteinen aika ja koulutuksen hankkiminen.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyöni aloitin huhtikuussa 2012 ja työni valmistui marraskuussa 2012. Keski-tyin työskentelyyn seuraavasti:

Huhtikuu 2012	Opinnäytetyösuunnitelma
Toukokuu 2012	2.5.2012 opinnäytesuunnitelman esitleminen
Kesäkuu 2012	Kirjallisuuteen perehtyminen ja haastattelukysymysten laatiminen
Heinäkuu 2012	Kirjallisuuteen perehtyminen ja haastattelukysymysten laatiminen ja testaaminen
Elokuu 2012	Haastattelut, aineiston käsittely ja analysointi
Syyskuu 2012	Haastattelut, aineiston käsittely ja analysointi ja opinnäytetyön kirjoittaminen
Lokakuu 2012	Opinnäytetyön kirjoittaminen
Marraskuu 2012	Opinnäytetyöseminaari

4.1 Tutkimusmenetelmät ja aineistonkeruu

Pääkysymyksenäni oli siis pohtia Lapsilisä-projektin pienituloisille yksinhuoltajaperheille suunnattua vaikuttamisryhmätoimintaa erityisesti sen kannalta miten perheiden vanhemmat kokevat ryhmän toiminnan vaikuttaneen hyvinvointiinsa.

Lapsilisä-projektin ryhmiä on kokoontunut syksystä 2010 kevääseen 2012 pääsääntöisesti Helsingin alueella: Toukolassa taideryhmä päiväaikaan sekä oma iltaryhmä, Jakomäessä iltaryhmä, Hakunilassa iltaryhmä yhteistyössä Hakunilan seurakunnan kanssa, Herttoniemessä iltaryhmä yhteistyössä Herttoniemen kirkon kanssa ja Kontulassa päiväryhmä, lisäksi ryhmiä on yritetty käynnistää Meri-Rastilassa, Kumpulassa ja Matinkylässä. Lapsille suunnattua toimintaa on järjestetty loma-aikoina, muun muassa 2012 talviloman mediaviikolla lapset suunnittelivat, kuvasivat ja editoivat oman lyhytelokuvan, jossa käsiteltiin yksinhuoltajaperheen taloutta ja perheen lasten haastavaa roolia. Ryhmissä osallistujia on ollut kolmesta kuuteen perheeseen ja tapaamiset ovat olleet pääsääntöisesti kerran viikossa

Tutkimusmenetelmäkseni kolmikantakeskustelussa 16.4.2012 muotoutui puolistrukturoidu teemahaastattelu. Haastateltaviksi pyysin osallistujan kustakin toteutuneesta ryhmästä, yhteensä viisi haastateltavaa.

Haasteellisimmaksi osaksi opinnäytetyötäni muodostui oma roolini sekä ”tutkijana”, opinnäytetyöntekijänä että palkattuna työntekijänä. Tapaan ryhmien osallistujia päivittäin ja osaa kokoontuvista ryhmistä ohjaan itse. Haastavana näin oman roolini haastattelijana, kertovatko haastateltavat totuudenmukaisesti ryhmätoiminnasta? Toisaalta haastateltavat saattavat kertoa paljon merkityksellisempiä asioita, koska jo ennestään olemme tuttuja. Luottamuksellisuus ja eettiset kysymykset korostuvat, samoin opinnäytetyöni toimintatutkimuksellinen ”ote”. Eskola ja Suoranta (2000,126) määrittelevät toimintatutkimuksen seuraavasti: ”yleisnimitys sellaisille lähestymistavoille, joissa tutkimuskohteeseen pyritään tavalla tai toisella vaikuttamaan, tekemään tutkimuksellisin keinoin käytäntöön kohdistuva interventio.” Perusideana on siis ottaa tutkittavat ihmiset mukaan tutkimushankkeeseen sen täysivaltaisina jäseninä ja pyrkiä kohti yhteisesti asetettua päämäärää (Eskola & Suoranta 2000, 127). Opinnäytetyöni ei laajuudeltaan yllä toimintatutkimuksen mittoihin, mutta oma mukanaoloni ryhmien toiminnassa loi toimintatutkimuksellisen ilmapiirin.

Lisäksi valmiina aineistoina käytin sosiaalisen vahvistamisen kehittämisprojektini materiaaleja sekä ryhmänohjaajilta saatuja päiväkirjamaisia raportteja ryhmien aiheista ja toteutuneista tapaamisista. Luonnollisesti käytössäni on ollut myös tilastotietoa ryhmien kokoontumiskerroista ja läsnäoloista.

4.2 Haastattelujen toteutus

Haastattelu on Eskolan ja Suorannan (2000, 85) mukaan Suomen yleisin tapa kerätä laadullista aineistoa. Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran mukaan (2004, 152) laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Laadullinen aineisto kootaan luonnollisissa tilanteissa ja ihmistä tiedon kerääjänä suositetaan. Tyypillisesti kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti, ei satunnaisotoksella. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2004, 152-155.) Eskola ja Suoranta (2000, 16) lisäävät vielä osallistuvuuden olevan keskeistä suurelle osalle kvalitatiivista tutkimusta.

Valitsin haastateltavikseni viisi äitiä, jotka olivat käyneet Lapsilisä-projektin eri ryhmissä. Pyysin heitä haastateltavikseni joko kasvatusten tai jos emme tavanneet toiminnassa, soitin heille ja kerroin opinnäytetyöstäni ja sen toteutustavasta. Kukaan pyydettyistä haastateltavista ei kieltäytynyt. Valitsin nimenomaan nämä Lapsilisä-projektin osallistujat haastateltavikseni, sillä tiesin heidän olevan aktiivisia osallistujia ryhmissään. Eskolan ja Suorannan mukaan tutkija pyrkii sijoittamaan tutkimuskohteen yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä. Harkinnanvaraisessa näytteessä on kyse tutkijan kyvystä rakentaa tutkimukseensa vahvat teoreettiset perusteet, jotka siis myös ohjaavat aineiston hankintaa. (Eskola ja Suoranta 2000, 18.) Ryhmätoiminnan vaikutuksia selvittäessäni oli siis tarkoituksenmukaista pyytää haastateltaviksi aktiivisia ryhmäläisiä.

Hirsjärven ja Hurmeen mukaan (Eskola & Suoranta 1998, 85) haastattelu on vuorovaikutustilanne, joka tyypillisesti on ennalta suunniteltu sekä haastattelijan alulle panema ja ohjaama. Haastattelija joutuu usein motivoimaan haastateltavaa ja haastattelijalla on tietty rooli jonka haastateltava oppii haastattelun kuluessa. Strukturoidussa haastattelussa kysymysten muotoilu ja järjestys on kaikille haastateltaville sama, myös vastausvaihtoehdot ovat valmiina jolloin tilanne muistuttaa kyselylomakkeen täyttämistä ohjautusti. Puolistrukturoidulle haastattelulle tyypillistä on, että kysymykset ovat kaikille samat, mutta haastateltava saa vastata omin sanoin. Teemahaastattelussa keskustelun aihepiirit on etukäteen määrätty. Haastattelijan tehtävänä on varmistaa, että kaikki aihepiirit keskustellaan lävitse, kuitenkin järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. (Eskola & Suoranta 2000, 85-86.)

Haastattelurungon olin tehnyt jo hyvissä ajoin ennen haastattelujen toteuttamista. Tariksimme kysymykset yhdessä projektikoordinaattorin kanssa ja muokkasimme kysymyksiä

paremmin tavoitetta vastaavaksi. Koska opinnäytetyöni on osa koko Lapsilisä-projektin arviointia, lisäsin haastatteluun muutamia kysymyksiä koskien ryhmätoiminnan arviointia. Ajallisesti oli järkevää haastattelujen yhteydessä hankkia aineistoa myös loppuarviointia varten.

Eskolan ja Suorannan mukaan haastattelukäytännöt kannattaa testata etukäteen ja muutaman esihaastattelun tekeminen on tarpeellista (2000, 88.) Tein testihaastattelun erään aktiivisen osallistujamme kanssa, jolloin sain tarkistettua sekä haastattelun pituuden että kysymysten validiteetin. Pyysin häntä testihaastateltavaksi koska tiesin hänen olevan aktiivinen ja koska hän on aiemminkin esittänyt uusia ideoita ryhmätoiminnan parantamiseksi. Testihaastattelun nauhoite oli 58 minuuttia. Testihaastattelun perusteella muokkasin haastattelurunkoa ja lähetin sen vielä tarkistettavaksi Lapsilisä-projektin arviointikonsultille Marja Kiijärvi-Pihkalalle. Kiijärvi-Pihkala kommentoi kysymyksiäni ja ehdotti lisäämään muutamia tarkennuksia kysymysten alkuun, kuten: ”Kun palautat mieleesi ajan kun ryhmä...” Haastattelurunko on liitteenä 2.

Sopiessani haastatteluja kerroin opinnäytetyöni olevan osa Lapsilisä-projektin loppuarviointia ja aiheena olevan ryhmätoiminnan vaikutusten kartoittaminen. Kerroin nauhoittavani haastattelut ja litteroivani ne siten, ettei niistä tunnista yksittäistä vastaajaa. Itse haastattelutilanteen alussa kerroin samat asiat uudelleen ja kerroin myös monesko haastattelutilanne opinnäytetyöhöni liittyen tämä oli. Näytin haastateltaville haastattelurunkoa ja kerroin, että kaikkia kysymyksiä ei ole tarkoitus kysyä vaan ne ovat lähinnä muistilistana itselleni ja saatan kysyä tarkentavia kysymyksiä tai jos asiat tulevat jo edellisissä vastauksissa, en kysy niitä enää uudestaan. Eskolan ja Suorannan mukaan haastattelua sopiessa on hyvä myös sopia nauhurin käytöstä, sillä jokaisella haastateltavalla on oikeus kieltäytyä nauhoittamisesta (2000, 89). Itse en törmännyt tähän ilmiöön lainkaan, vaikka haastattelua sopiessani varmistin toiseenkin kertaan, että nauhoittaminen sopii haastateltaville. Nauhoitustilanne oli kuitenkin monille haastateltaville vieras; eräs haastateltava oli huolissaan nauhoitusvälineestäni, kuuluuhan ääni varmasti, ettei tuulen humina häiritse ulkona tehtävää haastattelua. Äänen kuuluvuuden ja nauhurin toimintaperiaatteen sain jo testihaastattelussa tarkistettua ja äänenlaatu oli hyvä erittäin tuulisesta testihaastattelupaikasta huolimatta. Kuitenkaan haastattelussa kaksi en ollut saanut nauhuria päälle, ja huomasin tilanteen noin puoli tuntia haastattelun päättymisen jälkeen, jolloin referoin haastattelun nauhalle.

Haastattelupaikan valinta ei Eskolan ja Suorannan mukaan ole merkityksetöntä, koti paikkana ei välttämättä ole neutraali, mutta myöskään kaikki kodin ulkopuoliset paikat eivät ole neutraaleja (2000, 91). Tekemistäni haastatteluista kaksi tein toimistollamme neuvotteluhuoneessa, yhden haastattelun tein lounastapaamisen merkeissä, yhden toisessa Pienperheyhdistyksen toimipaikassa ja yhden haastattelun tein leikkipuiston läheisyydessä lasten jäädessä leikkimään hoitajan kanssa leikkipuistoon. Kaiken kaikkiaan pyrin itse liikkumaan haastateltaville sopiviin paikkoihin, ja kahden haastattelun ajaksi pyysin lastenhoitajan lasten seuraksi. Haastattelun lopussa kiitin haastateltavaa ja kysyin vielä onko hänellä lisättävää tai onko haastattelun aikana herännyt jotain aiheeseen liittyvää jota en huomannut kysyä.

4.3 Aineiston käsittely

Primääriaineistonani oli siis viisi haastattelua. Lähes kaikissa haastatteluissa toistuivat samat asiat, ja kolmannen haastattelun jälkeen pohdinkin onko kahden viimeisen haastattelun tekeminen järkevää. Saturaatio eli kylläntyminen tarkoittaa sitä, että aineisto on riittävä, kun samat asiat alkavat kertautua haastatteluissa (Hirsjärvi ym 2004, 171). Päätin kuitenkin toteuttaa kaksi jäljellä olevaa haastattelua, sillä en kokenut, että kolme haastattelua olisi riittävä määrä, Lapsilisä-projektin toiminnassa on ollut mukana lähes 60 perhettä. Sekundaariaineistona minulla oli sosiaalisen vahvistamisen kehittämisprojektini materiaaleja sekä ryhmänohjaajilta saatuja päiväkirjamaisia raportteja ryhmien aiheista ja toteutuneista tapaamisista sekä tilastoja ryhmien kokoontumisista ja läsnäoloista.

Hirsjärven ym. (2004, 210) mukaan tallennettu laadullinen aineisto on useimmiten tarkoituksenmukaista kirjoittaa puhtaaksi sanasanasesti, eli litteroida. Opinnäytetyöni kolmikantakeskustelussa päätetyn mukaisesti en litteroinut haastattelunauhoja sanasta sanaan, vaan poimin oleelliset asiat ja jätin merkityksettömiksi katsomani asiat litteroimatta. Koska haastatteluissa edettiin vapaasti keskustellen, kysymykset ja vastaukset eivät olleet samassa järjestyksessä kaikilla nauhoilla ja selvyyden vuoksi litteroin aina kysymyksen ja vastauksen allekkain. Litteroinnin jälkeen poistin nauhoitukset, jolloin jäljelle jäävistä litteroiduista haastatteluista ei pysty yksittäistä vastaajaa tunnistamaan.

Haastattelujen litteroinnin jälkeen teemoittelin vastaukset kysymyksittäin. Teemoittelusta vastauksista nousi esiin lähes itsestään kantavimmat teemat: arki, vaikuttaminen, faktatietojen merkitys, ystävät ja sosiaaliset verkostot.

5 YKSINHUOLTAJIEN RYHMÄTOIMINNAN VAIKUTUKSET PERHEIDEN HYVINVOINTIIN

5.1 ”Yksinhuoltaja voi sit helpommin väsyäkin siin arjessa” –Ryhmä osana arjen kiemuroita

Mitä on arki? Hellerin mukaan arki on tietty, yhdessä jaettu elämäkokemus, johon kuuluvat rutiinit, käytännönläheisyys ja reflektion puuttuminen (Jokinen 2005, 27). Krokin mukaan (2009, 20) arkea luonnehtivat rutiinit ja itsestäänselvyys ja perinteisesti arki sijoitetaan perhe- ja yksityiselämään. Samaa mieltä on myös Eeva Jokinen (2005, 27) siteeratessaan Rita Felskiä: *”Arki ei ole erityistä eikä ainutlaatuista, vaan se toistuu kerta toisensa jälkeen.”* Arkielämälle paikaksi sijoitetaan usein koti, mutta Felskin mukaan kodintuntu viittaa kotiin myös vertauskuvallisesti, sillä arjessa ollaan kuin kotonaan ja arkea on muuallakin kuin kotona (Jokinen 2005, 27).

Lapsilisä-projektin ryhmät kokoontuvat pääsääntöisesti kerran viikossa. Ryhmissä käyville perheille ryhmään lähteminen on toistuvaa, osa arkea. Eräs haastateltava kertoo ryhmään lähtemisestä näin:

K: Sillon kun (paikan nimi) pyöri viikottain, miltä se tuntui joka viikko lähtee sinne ryhmään?

H3: No mun mielestä se oli niinku hyvä, et se oli, et se pysy niinku rytmissä. Et se toi siihen arkeen semmoseks säännölliseksi. Et sä tiesit et aina tona iltana mennään tonne ja sit pysy jotkut asiat vielä tuorees muistissaki. - - ku oli ne loskakelit, ihan kiva vaan. Ja varsinkin sillon ku oli kotona, et se meni jotenki, et se loi sit rytmii jotenki.

Haastateltava koki, että ryhmän tapaamisten kautta hän sai rytmitettyä arkeaan, jonka hän muutoin vietti pienen lapsen kanssa kotona. Toinen haastateltava kokee ryhmässä käynnin hiukan erilaisella tavalla. Hänelle iltaryhmässä käyminen kävi raskaaksi kolmen lapsen tarpeista huolehtimisen ja työn ohessa. Kuten Jokinenkin mainitsee (2007, 10) arki sujuessaan on kevyttä ja tuntuu jopa pinnalliselta, mutta kun arjesta tulee hankalaa, se muuttuu painavaksi ja nousee suurempaan rooliin.

H1: Joo, ihan alussa mun mielestä me (ryhmäläiset) kaikki käytiin tosi paljon, mut sit se vaan vähitellen alko, et jotkut jäi pois. Ja siihen tuli kaikkee koska jos muuttaa eri paikkaan täysin toiselle puolelle kaupunkia tai alkaa yhtäkkiä opiskella tai menee töihin tai... et kaikki nää sit niinku vaikuttaa. Ihmisiä alko pikkuhiljaa jäämään pois, tietysti elämä muuttuu ja - - Ekaks se oli mulle pelastus, semmonen oljenkorsi, mahtava homma, mut sit jos-sain vaiheessa tuli muuta, mä olin muuten väsyny elämässä, raskast töissä ja muuten, et siit alko tulla aika rankkaa jo.

Arkisina asioina pidettyjä asioita, ruuan laittamista, seuraavaan päivään varautumista ja kotoisuutta ja viihtyisyyden rakentamista, on tehty aina. Käsité näille asioille syntyi kuitenkin vasta kun yhteiskunnassa rakennettiin eroa julkisen ja yksityisen välille. Tämän myötä kodista ja perheestä tuli naisten aluetta, kun taas miehet liikkuvat politiikan, työn ja talouden alueilla. Vielä nykyäänkin arki-sanasta mieleen tulee kotona puuhaileva äiti. (Jokinen 2005, 14.) Miettisen (2008, 43) mukaan kotityöt vievät kahden vanhemman lapsiperheessä naisten kokonaisajankäytöstä huomattavasti suuremman osan kuin miehiltä. Yhden vanhemman perheissä ajankäytön sukupuolittumisella ei kuitenkaan ole merkitystä, sillä perheen ainoa vanhempi hoitaa kotityöt olipa hän sitten yksinhuoltajaäiti tai yksinhuoltajaisä. Broberg ja Tähtinen kirjoittavat artikkelissaan, että yhdellä vanhemmalla on yleensä vähemmän resursseja hoitaa vanhemmuuteen kuuluvia tehtäviä kuin kahdella vanhemmalla, olipa kyse taloudellisista resursseista tai lasten hoidosta, kasvatuksesta tai harrastustoiminnasta (Forssén ym. 2009, 157). Saman tietävät myös haastateltavat:

H4: -- yksinhuoltaja voi helpommin sit väsyykin ku siin arjessa on niin paljon muutaki.

Lapsilisä-projektin ryhmien kokoontumisten aika ja paikka vaikuttivat perheen arkeen vaihtelevasti. Osa haastateltavista on ollut mukana päiväryhmissä, osa iltaryhmissä ja osalla on kokemusta sekä päivä- että iltaryhmistä. Tapaamisajat koettiin sekä hyviksi että huonoiksi. Iltaryhmiin osallistuneista haastateltavista osa kertoi lasten olevan usein päivän jälkeen niin väsyneitä, että ryhmään tuleminen saattaa olla hankalaa. Hankalaa saattoi olla myös myöhäinen kotiintulo.

K: - - Oliko se sun mielestä hyvä se aika?

- -

H4: Joojoo, se oli tosi hyvä koska siinä välissä lapset sai syödä ja me juotiin kahvit tai teet, niin tosi hyvä ja sit just pysty syöttään sen jälkeen ja sit kotimatkaa vaunuihin nukkumaan, se oli tosi hyvä, kyl se aika oli mun mielestä täydellinen. (päiväryhmä)

H3: - - Vaikeet oli just ehkä se et ties et se nukkumaanmeno sit venyy ja menee hankalaks ku se oli illalla ja oltiin kotona sit vast kaheksan jälkeen ja NIMI kävi nukkuun jo kaheksalta nii se saatto olla ongelmallista.

Kenellekään haastateltavista ryhmän kokoontumispaikka ei ollut haasteellinen. Ryhmätoiminnassa tärkeää on huomioida eri kaupunginosat, jotta matkustaminen julkisilla ei vie liikaa aikaa. Siksi ryhmiä on ollut useita eri puolilla pääkaupunkiseutua. Osa haastatelluista on kulkenut toiseen kaupunginosaan, mutta eivät kokeneet sitä vaikeaksi:

K: Oliko sillä merkitystä sillä kokoontumispaikalla, et se oli (paikan nimi), oottekste asunu kokoajan (paikan nimi)?

H3: (paikan nimi) on tosi lyhyt matka (paikan nimi) ja sillan ei ollu (paikan nimi) ryhmää vielä.

K: - - miten tää paikka on vaikuttanu sulla?

H5: tietysti se vaikutti et kun tää on ollu lähellä kotia, niin ei mee sit matkaan niin paljon aikaa.

Hoivaköyhyydestä mainitsin jo aiemmin, Krögerin mukaan (2005, 225) hoivaköyhyydessä on kyse siitä, että perheen hoivatarpeet ylittävät perheen saatavilla olevat hoivaresurssit. Lastenhoidon merkitys ryhmiin tuleville vanhemmille on tärkeä ja ryhmien ajaksi olikin järjestetty lastenhoito päiväryhmiä lukuun ottamatta: toisessa ryhmässä lapset olivat yhdessä aikuisten kanssa ja toiseen ryhmän aikaan lapset olivat päivähoitossa tai koulussa. Lastenhoito mahdollistaa aikuisille sekä ryhmään tulemiseen että tilaisuuden aikuisten keskinäiseen aikaan, ilman kohtuuttomia lastenhoitojärjestelyjä.

*K: Mikä merkitys sillä lastenhoidolla on sulle sen ryhmään tulon kannalta?
 H5: kyllä mun on paljon helpompi tulla ryhmään kun lapsi on mun mukana.
 Et sitten jos mä jättäisin sen, et se riippuu sit siitä mikä se järjestely on, joo on se vakaampi, et enhän mä jokakerta pystyis.*

Kokemukset lastenhoidosta kuitenkin vaihtelivat. Osa toivoi, että lapset voisivat olla osittain mukana ryhmän toiminnassa, vaikka näkivät että on myös tärkeää saada olla vain aikuisten kesken. Päivätyö tai lapsen päivähoito vaikuttivat lastenhoidon kokemukseen, ne haastateltavat, jotka olivat päivät erossa lapsesta, kokivat iltojen olevan yhteistä aikaa ja lastenhoidon merkitys ei ollut niin tärkeä. Haastatelluille, jotka olivat päivät kotona lasten kanssa, lastenhoito oli erittäin suuressa roolissa aikuisten oman ajan mahdollistamiseksi. Eräällä haastateltavista lapsi ei suostunut jäämään iltaryhmän lastenhoitoon, minkä haastateltava koki hankalaksi.

K: Miten sit, lastenhoito oli joka kerta...

H3: Niin oli, mut NIMI ei suostunu sinne menee, se oli sillon siel siin vaihees et se ei äidin kintuist lähteny mihinkään, et NIMI se oli ihan sama et oliko sielä lastenhoito vai ei.

K: Miten sit nykyään se lastenhoito, nääks sä et sille on tarvetta?

H3: Kyl mä muitten lasten kannalta nään et on - - No se oli kyl et ties ku NIMI oli siin koko ajan mukana, niin vaik olis halunnu puhuu tai jotain nii aina NIMI oli vaatimas huomiota. Et se loi vähän semmost omaa jännitettä mulla sit niihin iltoihin. - - Häiritsi sitä muuta ajattelumaailmaa.

K: - - Mikä sen lastenhoidon merkitys sulle siinä oli?

H4: No, se oli kyl tosi kiva ja NIMI oli jo melkein kolmevuotias, ja mähän olin ollu sen kanssa kotona, niin oli se tosi kiva saada olla pari tuntii, tai vähän alle ku mehän syötiinki siinä, mut suurin piirtein puoltoist tuntii omaa aikaa, et sai jutella, aikuisten kanssa, rauhassa, ettei se oo koko ajan repimässä jaloista et katokatokato, et oikeestaan sen takia mä sillon lähinki siihen ryhmään mukaan et saa vähän sitä aikuista seuraa.

Lastenhoitoa on tietysti myös hyvä tarkastella lasten kannalta. Osa lapsista ei ole suostunut jäämään lastenhoitoon kun taas eräässä perheessä lapsi koki aikuisen herkeämättömän läsnäolon niin hyväksi, ettei malttanut lopettaa leikkejä vessatauon ajaksi:

K: Mites NIMI siihen lastenhoitoon sit suhtautu?

H4: tosi hyvin, et ku sielhän oli aina ne kaks hoitajaa, niin ne jakso sit leikkiä siel niin NIMI tykkäs tosi paljon. Et ilmeisesti niin hyvin meni et kerran NIMI ei malttanu jättää leikkejä et kerran tuli pissat housuun mut tosi hyvin. Ja sillon NIMI ei koskaan sanonu et ei mennä vaik oli kova talvi ja hankalaa kulkee

Jokaisella ryhmän kokoontumiskerralla on ollut mahdollisuus kahvittelu- tai ruokailu- hetkeen. Yhdessä kokoontuneista ryhmistä on ollut tarjolla kotiruokaa, yhdessä ryhmässä osallistujilla on ollut mukana omat eväät ja muissa kolmessa ryhmässä ohjaaja on kattanut tarjolle yhdessä ryhmäläisten kanssa iltapalaa: kahvia, mehua ja leipää. Kaikille haastateltaville ruuan tarjoamisella oli merkitystä, tosin osalle tilanteen sosiaalisuus oli tärkeämpää: kahvikupposen äärellä on mukavampi istuskella ja rentoutua. Osa haastateltavista korosti ruokailun tärkeyttä, mutta eivät olleet tarjoamuksiin tyytyväisiä, joko erilaisuuden tai itse valitun dieettiruokavalion takia.

K: Mikä sen ruokailun merkitys siinä oli?

H4: joo siin oli kahvii tai teetä ja lapsille mehua, mut muutenhan meil oli omat eväät lapsille, ei sillä mun mielest mitään muuta merkitystä, mut ehkä se on monesti helpompi ruveta keskustelemaan sen kahvikupposen äärellä, tilanne on rennompi ja siin on helpompi sit aloittaa keskustelua.

K: Mikä se ruuan tai kahvin merkitys siinä oli?

H1: Oli se kyl tosi hyvä, tärkeä

K: Mites muksut suhtautu siihen ruokailuun?

H1: Siin saatto olla ku meil ei oo totuttu kasvisruokaa nii ne saatto olla silleen, kun meil oli tuola kasvisruokaa ku eksperti sattuu oleen, ite oppi muutamahan hyvin, mut lapsille ei sit aina maistunu.

Ryhmään tuleminen vaikuttaa perheiden arkeen konkreettisella tasolla. Matkustamiseen ja itse ryhmään käytetty aika, lastenhoito ja ruokailu ovat vaikutuksia jotka ovat mitattavissa käyntikertojen, lastenhoitoon osallistumisen ja ruuan määrän suhteen.

5.2 ” Ryhmässä on enemmän voimaa.” –Vaikuttaminen ryhmässä

Osa vaikuttamista - mihin tahansa vaikuttamista tai minkälaista vaikuttamista tahansa - on osallistuminen. Martti Siisiäisen mukaan (2010, 8) yhteiskunnallinen osallistumisen ja osallistumattomuuden ongelma kohdennetaan tiettyjä erityisiä ryhmiä koskevaksi, mutta osallistumisen ja osallistumattomuuden syistä vallitsee ristiriitaisia käsityksiä.

Osallistumisen ja osallisuuden käänköpuolena pidetään usein käsitettä ”syrjäytyminen”. Yhteiskunnallisessa keskustelussa puhutaan paljon syrjäytymisen kustannuksista; kuinka paljon yksi syrjäytynyt maksaa yhteiskunnalle. Kuitenkin mielenkiintoinen on Kauko Aromaan huomio (Kurki, Kurki-Suutarinen & Taruvuori 2010, 163) käsite-eroista eri kielissä: englannin kielen termi exclusion ja ruotsinkielinen vastine utslagning viittaavat siihen, että yhteiskunta itse sulkee ihmisen ulkopuolelleen. Suomenkielinen vastine syrjäytyminen olettaa ihmisen itse tuottavan syrjäytymisensä. Tuija Mehtonen huomauttaa syrjäytymisen terminä olevan selkeästi negatiivinen ja siksi myös leimava. Mehtosen mukaan syrjäytymisen käsitteellä viitataan erityisesti sellaiseen huono-osaisuuteen, jossa erilaiset hyvinvoinnin ongelmat kasautuvat samoille yksilöille ja ihmisryhmille. Positiivisemmaksi käsitteeksi syrjäytymisen ehkäisyn tilalle Mehtonen ehdottaa sosiaalista vahvistamista. (Lundbom & Herranen 2011, 18.)

Lapsilisä-projektissa olemme kuvanneet yksinhuoltajia ihmisryhmäksi, jotka eivät yleensä pidä meteliä itsestään tai vaadi oikeuksiaan. Onko kyse siitä, että yksinhuoltajat haluavat syrjäytyä ja jättää osallistumatta, vai siitä, että yhteiskunnassamme ei riitä tilaa yksinhuoltajien osallistumiselle? Aaro Harjun (2004) mukaan osallisuudella tarkoitetaan kuulumisen, mukanaolon tunnetta. Syrjäytyneet ihmiset jäävät usein paitsi tätä tunnetta ja kokevat olevansa ulkopuolisia, ulos sysättyjä, vailla osallisuuden kokemusta. Paavo Viirkorpi (1993) täydentää Harjun määritelmää ja lisää, että osallisuus merkitsee omakohtaisesta sitoutumisesta nousevaa vaikuttamista asioiden kulkuun ja vastuun ottamista seurauksista. (Aaro Harju, kansalaisfoorumin artikkeli, lukupäivä 9.11.2012.) Lapsilisä-projektissa emme puhu syrjäytymisestä juuri leimaavuuden takia, vaikka käsite mediassa nouseekin säännöllisesti esille ja erityisesti syksyn 2012 kunnallisvaalien alla syrjäytymisestä ovat puhuneet monet ehdokkaat.

Vaikuttaminen, yksi osa osallistumista, on Lapsilisä-projektin ryhmien toimintaa, sen kertoo jo ryhmätoimintaa varten suunniteltu mallikin: Vaikuttamiseen tähtäävän ryhmätoiminnan runko. Vaikuttamismenetelmiä käydään lävitse riippuen ryhmän kiinnostuksen kohteista, mutta yleisellä tasolla vaikuttaminen kulkee punaisena lankana läpi koko toiminnan. Eräs haastateltavista kertoo vaikuttamisesta näin:

H3: - - tää Lapsilisä-projektin tärkein teema, tää köyhyys, se et me mietitään tällasta muitakin hyödyttävää asiaa... - - -- Joo, kyl mä kokisin et täs on se yhteinen, se näkökulma - - yritetään vaikuttaa koko maan hyvinvointiin, yhteiskunnallista pohtimista ja muuta. Ilman puoluepoliittista sitoutumista.

Omaan napaan tuijottelua edellä mainittu haastateltava paheksuu ja samaa mieltä ovat muutkin haastateltavat; mukana toiminnassa on vaikuttamisnäkökulma ja tavoite, eikä tapaaminen jää pelkäksi pelkkää kahvinjuonniksi ja valittamiseksi. Mielenkiintoisiksi ja mieleen jääneiksi aiheiksi haastateltavat listaavat muun muassa seuraavia asioita: eduskuntavierailu, erilaiset vierailijat, esiintymiskurssi, kunnan lautakuntien rakenne, kuinka olla yhteydessä hallitukseen, yksinhuoltajien 90-luvulla poistettu verovähennys-oikeus, ääni-installaation teko ja paljon käsitelty syksyn 2012 kunnallisvaalit.

K: Jos sit mietitään niitä ryhmän aiheita, onks sul jääny joku niistä mieleen?

H5: ilman muuta nää kunnallisvaalit (nauraa), et sehän on nyt painavin tässä. Et mua kiinnostaa toi poliittinen.

K: osaaksä sano minkä takia se just on se tärkeä?

H5: mun mielestä se on se vaikutuskanava - -

K: Sä sanoitkin tossa että mielipidekirjotus on yks tapa vaikuttaa, ajatteleksä siitä vaikuttamista jotenki eri tavalla nyt ku ennen ryhmää?

H5: No ainaki silleen et mä oon aina vaan enemmän ja enemmän perehtynyt siihen, et tietysti ikä ja kokemuski vaikuttaa siihen, mut ku politiikassa pyörii enemmän ja vähemmän samat ihmiset nii sitähan on paljon helpompaa seurata kun rupee tuntemaan ne vanhat, se on kokoajan enemmän ja enemmän hallussa. Et nyt pystyy lukemaan niitä teemoja (yhden vanhemman perheiden kunnallisvaaliteemat) ja ehdokkaiden mainoksia ja nyt mä voisin jopa käydä juttelemassa niille niissä kahviloissa. Et ei mulla aiemmin oo ollu mitään sanottavaa niille, nyt vois lähtee juttelemaan köyhyydestä, yksinhuoltajuus on yks osa sitä köyhyyttä, ihan kaikista asioista.

Haastateltava kokee, että voisi nyt keskustella kunnallisvaaliehdokkaiden kanssa, mitä ei aiemmin ole uskaltanut tehdä. Kaikki haastateltavat näkevät vaikuttamisen olevan tärkeä osa ryhmien toimintaa: osalle ryhmä on toiminut ponnahduslautana takaisin yh-

teiskunnalliseen keskusteluun pääsemisessä, osalle on ryhmän aikana herännyt toivo vaikuttamisen mahdollisuudesta.

K: Miten sä aattelet vaikuttamisesta nyt erilailla?

H1: On mahdollista, positiivisempi kuva, et se ylipäänsä on mahdollista.

H4: Mulla on oikestaan noussu sellanen halu vaikuttaa, et ku yksin ei voi oikein mitään niin vaikuttaa yhdessä siinä ryhmässä, ryhmän kautta pystyy vaikuttamaan, Et aiemmin mä en ollu kiinnostunu ku mä aattelin et se ei oo mahdollista, mut nyt mä aattelen et ryhmän kautta pystyy vaikuttamaan. -yks ihminen ei pysty vaikuttamaan näin isoihin asioihin, et ryhmässä on enemmän voimaa.

Vaikuttaminen on osa yhteiskunnallista osallistumista. Osallistumisen kautta on mahdollista kokea osallisuuden tunteita, jotka näen kiinteänä osana subjektiivista hyvinvointia. Omaan elämäänsä vaikuttamisen tunne näkyy haastateltavieni vastauksissa. Lapsilisä-projektin näkemys yksinhuoltajista aktiivisina toimijoina yhteiskunnan toimenpiteiden kohteina olemisen sijaan toteutuu vaikuttamistoiminnan kautta.

5.3. ” Eihän sitä mututuntumalla voi heitellä” –Tiedon ja kokemuksen merkityksiä ryhmälle

Lapsilisä-projektin ryhmätoiminnan rungon mukaan ryhmän aloitellessa toimintaa olisi hyvä käsitellä faktatietoja yksinhuoltajuudesta. Faktatiedot voivat olla teorian tietoa, tilastoja tai historiaa, tai kaikkea näitä. Kaikissa kokoontuneissa ryhmissä faktatiedosta onkin puhuttu (Ryhmänohjaajien raportit). Kaikki viisi haastateltavaa kokivat faktatiedon merkityksellisenä, vaikka osa kokikin, ettei se vaikuta heidän omaan elämäänsä vaan yleisemmällä tasolla.

K: miten sä näät, kun meillä on kuitenkin tavoitteena puhua ihan siitä faktatiedostakin - - miten sä näät sen faktatiedon merkityksen?

H3: Mä nään sen hyvin suurena. Et eihän sitä mututuntumalla voi heitellä, siithän lähtee jo ennakoluulotki, ku ei oikeesti ihmiset tiedä

K: - - puhuittekte mitään faktaa tai teorian tietoa?

H4: joo, puhuttiin ja sit NIMI esitteli et on tämmönen kirja ku loistava yksinhuoltajuus ja sit mä menin ja heti lainasin sen et se oli semmonen mielenkiintoinen ja helppolukunen

K: Oliko sillä tiedolla sulle mitään merkitystä?

H4: ei oikeestaan, et ei mun mielestä. Mut kyl mä luulen et monilla voi olla se et sit tietää et ei oo yksin, ja näinhän on ollu aikojen alusta, et nythän näistä puhutaan enemmän avoimemmin.

Irja Mikkosen mukaan (2011) vertaistuessa yleisesti pidetään tärkeänä, että on muitakin jotka kokevat samaa, että ”ei ole yksin tässä maailmassa”. Faktatieto on osa vertaistukea, kuten myös Mikkonen taulukossaan sairastuneen vertaistuen muodoista toteaa: tietoa ruuasta ja lääkkeistä, laitteiden ja välineiden tuntemusta sekä asiantuntija-apua. Monen on helpompaa vertaisilta saadun tuen ja tiedon ansiosta hakea julkiselta sektorilta palveluita ja tukea, koska osataan puhua asioista niiden oikeilla nimillä. (Lundbom & Herranen 2011, 215-217.) Faktatietoja juuri omaa elämää koskettavista kysymyksistä saa siis vertaisilta, olipa kyse tilastotiedosta, palveluista, lasten kasvatuksesta tai arkielämään liittyvistä neuvoista. Palveluista haastateltavat kertovat näin:

K: - - erilaisia palveluja ja virkamiehiä ja viranomaisia, ajatteleksä heistä erilailla ja heidän kanssaan toimimisesta?

H4:- - mut emmä oo koskaan nähny noiden kanssa mitään ongelmaa, et nehän tarjos mulle päivähoitopaikkaa jostain ihan hirveen kaukaa mist mä en ees tiennyt missä se on, niin mä sanoin et ei käy, et pitää olla jostain lähempää. Mut mä voisin kuvitella et jossei ihminen osaa eikä jaksaa pitää puoliaan, mut niille pitää vaan sanoa et ei tää mee näin. Et mä aina uhkailen et sit mä en mee enää koskaan töihin, - - Vaik kaikkia pitäis kohdella samalla lailla niin ei se vaan mee niin.

H5: joo, se on hirvee viidakko justinsa tuet ja muut. Se on semmonen sekasotku johon voi saada valaistusta ku tapaa ihmisiä jotka on samassa tilanteessa ja voi kysyä et "onks kellään kokemusta?"

Haastateltavat kokevat, että palveluita hakiessa pitää hakijan pitää omat puolensa ja vertaisilta voi kysyä apua, tukea, neuvoja ja faktaa palveluihin ja niiden hakuun liittyvissä kysymyksissä. Kokemus muuttuu faktatiedoksi. Myös Hyväri (2005, 224) toteaa, että kun yksityistä muistoa, elämäkokemusta tai tunnetta käsitellään vertaisryhmässä, syntyy kokemustodellisuutta. Hyvärin mukaan voidaan puhua myös kokemustiedosta, kokeneisuus voidaan ymmärtää taitavuudeksi ja kyvykkyydeksi (2005, 224).

Ryhmätoiminnan runkoon on yhden ryhmän kokoontumisten kestoksi määritetty 6-12 kuukautta. Niistä ryhmistä, joista haastateltavani olivat, kaksi toimii edelleen ja kolme on jo päättynyt. Kaikki ryhmät kokoontuivat vähintään 6 kuukautta, pisimpään kokoontuva ryhmä tapasi toisiaan 18 kuukauden ajan. Haastatelluista kaikki kertovat asenteensa yksinhuoltajuutta kohtaan muuttuneen ryhmätoiminnan aikana.

K: Osaaksä sanoo millä lailla sä ajattelet nyt erilailla (yksinhuoltajuudesta) ku ennen ryhmää?

H1: No, ensinnäkin ihan luonnollista, palaset kohdallaan. Arvostaa enemmän omaa, sitä et jaksaa. Positiivisemmin.

K: Auttokse ajattelemaan jotenki erilailla yksinhuoltajuudesta?

H3: Eeei, ku en mä oo koskaan kokenu sitä negatiivisena, et ku on nähny yksinhuoltajia. No siitä mä olin yllättyneen miten monet yritti ystäviään mukaan ryhmiin mut ne ei halunnu lähteä. - - Ihmiset pelkää tuoda esille sitä, aika harvat yksinhuoltajat jaksaa rummuttaa sitä.

Kaikki haastateltavat kertovat heillä olevan positiivinen tai positiivisempi asenne yksinhuoltajuutta kohtaan. Hämmäntävänä eräs haastateltavista koki etteivät mukaan hou-

kutellut ystävät halunneet tulla ryhmään. Yksinhuoltajuuden eräs haastateltavista totesi olevan hänelle ”elämäntapa”, ja hän ihmetteli kovasti kuinka kahden vanhemman perheissä toiminta eroaa heidän perheestään.

K: Miten sitten ryhmän ulkopuolella, ooksä puhunu yksinhuoltajuuteen liittyvistä asioista?

H5: No tosi vähän, silloin se on vaan maininta asia, kertoo jollekin tämmöisestä elämäntavasta - - mut mua on alkanu häiritsemään, et miten niissä perheissä toimitaan missä on kaksi vanhempaa ja niinkun isä ja äiti, suurempi mysteeri se on nyt, et sitä asiaa tää ei oo valassu. (nauraa)

Köyhyys ja rahanpuute on kaikilla haastateltavilla elämässä läsnä, vaikka vain kaksi haastateltavaa kutsui itseään köyhäksi. Lapsilisä-projektissa ei kysellä keneltäkään tuloja, oma kokemus pienituloisuudesta riittää, mutta faktatietojen yhteydessä käsitellään myös erilaisia köyhyysmäärittelyjä. Projektissa mukana olleet yksinhuoltajat ovat jo aiemmin kertoneet asenteensa köyhyyttä kohtaan muuttuneen siinä hetkessä, kun he ovat ryhmätoiminnan seurauksena tajunneet elävänsä sellaisella rahasummalla, joka euromääräisissä määrittelyissä olisi köyhyysrajan alapuolella. Saman ilmiön on huomannut Suvi Krok (2009, 114) joka toteaa, että suurin osa hänen tutkimukseensa osallistuneista yksihuoltajaäideistä torjuu ajatuksen siitä, että he olisivat köyhiä. Köyhyys mielletään samaksi kuin absoluuttinen köyhyys ja määrittämällä itsensä köyhäksi he tulisivat samalla kertoneeksi, etteivät pysty tyydyttämään lapsiensa fyysisiä tarpeita. Köyhyys on ruuan puutetta, nälän näkemistä. Harvoin ihmiset puhuvat itsestään köyhinä, sillä se herättää mielikuvan kielteisestä erilaisuudesta. (Krok 2009, 115-117.)

Eräs haastateltavista totesi köyhyyden olevan itselleen valintakysymys; hän on henkisesti rikas ja hänellä on aikaa marjastaa ja hoitaa kasvimaata, vaikkei hänellä olekaan rahaa käydä kampaajalla. Kuilu rikkaiden ja köyhien välillä koettiin vahvasti. Lapsiperheiden arkea ja hyvinvointia tutkinut Maritta Törrönen kertoo tutkimukseensa osallistuneiden perheiden kokevan eriarvoistumista sekä tuoneen esille taloudellisen hyvinvoinnin polarisoitumista (2012, 78).

K: Ajatteleksä köyhyydestä eri tavalla nyt kun silloin aikasemmin?

H5: Joo, mä ajattelen siit koko ajan eri tavalla, et musta tuntuu et muuttuu yhteiskunnassa kanssa kokoajan tää köyhyys ja eriarvosuus, sitä tarkkai-

len koko ajan huolestuneena. Mä olen siirtynyt katsomaan sitä koko ajan enemmän sieltä köyhyyden puolelta, tottakai mä nään sen.

Monista tilanteista kerätyllä kokemustiedolla ja faktatiedolla on merkitystä subjektiivisen hyvinvoinnin kokemisessa. Ryhmissä vaikuttamistoiminta aloitetaan faktatietoon tutustumisella, ja ryhmäläiset kokevat itse havahtuneensa huomaamaan kuinka paljon puutteita yhteiskunnassamme on. Perheiden hankalat tilanteet eivät johdukaan huonommuudesta tai vääristä valinnoista, vaan siitä etteivät yhteiskuntamme palvelut jous- ta esimerkiksi epäsäännöllisten työaikojen mukaan.

5.4 "Eihän me ydinperheiden kanssa puhuttais yksinhuoltajuudesta" – Vertaisuus ja vertaistuki osana ryhmää

Vertaistuen merkitystä on painotettu Lapsilisä – projektissa koko projektin ajan. Nylund toteaa (2005, 203), että vertaistuen muodostavat samankaltaisessa elämäntilanteessa olevat ihmiset. Vertaisryhmissä ennestään tuntemattomat henkilöt tapaavat toisiaan säännöllisin väliajoin, mutta usein "hengenheimolaisista" saattaa tulla ystäviä joiden kanssa tavataan useammin ja myös vapaa-ajalla. Ryhmissä ei ole mahdollista keskittyä vain omaan tilanteeseen, vaan tarkoituksena on jakaa kokemuksia toisten kanssa (Nylund 2005, 203). Eräs haastateltavista tiivistää Nylundin toteamukset seuraavasti:

H3: - - et niinkun näki ja kuuli muittenkin tilanteista, se anto perspektiivii omaankin, pysty ajattelee monipuolisemmin kun ite oli nii krittinen

K: Miten sit siin ryhmän aikana, te tutustuitte ja...

H3: Juu, tutustuttiin, oikein hyvin. Mä oon aika helppo tutustuun ihmisiin, tai mä en tiä oonks mä helppo tutustuun ihmisiin vai onks muhun helppo tutustua (nauraa). Mut joo.

K: Voiksä sanoo et teistä tuli ystäviä matkan varrella?

H3: Joo, joo

K: Tapaattekse ryhmän ulkopuolella?

H3: No, joo. NIMI ja NIMI kanssa ollaan nähty- -

K: Mlnkätyyppisissä asioissa te sit tapaatte? - -

H3: Joo, - - mut onhan täs ollu kokoajan kaikkee. Nii ja sit kerättiin kesäl mustikoita ja ne on mun pakkasessa oottamassa et mä leivon joku kerta mustikkapiirakan ja ne tulee sit syömään sitä.

Haastateltava ei tullessaan ryhmään tuntenut ketään ryhmäläisistä, vaikka olikin ottanut mukaansa nyt jo toiminnasta poisjääneen ystävän. Hän on tutustunut muihin ryhmäläisiin ja vapaa-ajalla he tapaavat erilaisissa merkeissä: haastattelussa hän kertoo toisen ryhmän osallistujan lasten olleen hänen luonaan kesällä yötä ja yhdessä kerätyt mustikat odottavat pakastimessa päätymistään piirakaksi jotta muut ryhmäläiset voivat tulla hänen luokseen herkuttelemaan. Osa haastateltavista on tuntenut jonkun ryhmäläisen tullessaan ryhmään, suurin osa on kuitenkin tavannut ryhmäläiset ensimmäistä kertaa vasta ryhmässä. Valtaosa haastateltavista on liittynyt ensin Pienperheyhdistykseen jäseneksi ja lähteneet sitä kautta ensin tapahtumiin ja sitten ryhmään mukaan. Vain yksi haastateltavista on tullut ryhmään ilmoitustauluilmoituksen kautta.

Hyväriin mukaan vertaistukeen perustuvien suhteiden luomiseksi tarvitaan muutakin kuin kokemusten julkista tunnustamista tai läsnäoloa tilanteessa, tarvitaan kokemusten jakamista ja vuorovaikutteista kohtaamista. Vertaissuhteessa kokemuksen vastaanottaja eläytyy toisen läpikäymiin tilanteisiin ja tunteisiin niin kuin ne olisivat voineet käydä hänelle itselleen. (Hyväri 2005, 225.)

H3: Meilhän oli se et aina aluks kerrottiin kuulumisii - - nii et miten suhtautu? Ei mitenkään, kaikki kuunteli ja oikeestaan se oli aika harras hetki, istuttiin siinä ja kuunneltiin ku toinen kerto - - emmä usko et kukaan teilas, et henki oli hyvä et kukaan ei kilpaillu tai yrittäny olla parempi ku toinen. - -

K: Miten sitten yksinhuoltajuus, miltä ne muiden kokemukset yksinhuoltajuudesta tuntuu?

H5: se on tärkeätä, jotenki must tuntuu et mä oon niin verkostoitunu muiden yksinhuoltajien kanssa just näiden ryhmien kautta, me puhutaan just siitä yksinhuoltajuudesta

K: Jaaksä ite mielelläs kokemuksia?

H5: joo, jaan, haluun jakaa

K: miten muut siihen suhtautuu?

H5: mä jaan vaan sillon kun muutki jakaa, tuntuu et sille on tarveita ja mulle tulee se tunne et tää on ihan normaalia. - - se tilanne et kun puhutaan siitä, sehän tekee siitä semmosen että se on minulle tuttu elämäntapa, se on se mun elämäntapa.

Haastateltavat kokivat saaneensa tilaisuuden itse kertoa kokemuksiaan, mutta myös saaneensa muiden kokemuksista uusia kokemuksia. Osa suhtautui muiden kokemuksiin ”ihan kiva”-asenteella, vaikka vertaistuen merkitystä muissa vastauksissaan korostivatkin. Myös haastateltavien odotukset liittyivät vertaistoimintaan, toki myös vaikuttamistoimintaan.

K: mikä sulla oli odotus ku sä lähdit toimintaan mukaan?

H4: Ei mulla ollu mitään ihmeellistä, kuhan lähin kattoon, ehkä tapais ihmisiä ja sillä lailla vertaistukee ja sit olis jotain tekemistä lapsen kanssa

H1: - - Just kun on muita yksinhuoltajia ympärillä niin tulee sellanen olo niinku, et ei niinku oo mitään hätää. Konkariyksinhuoltajia, et ne niinkun tietää mist ne puhuu, et ei tarvii hävetä sitä.

Kaikki haastateltavat mainitsivat sen, että on mukavaa kun ryhmässä on samassa tilanteessa olevia ihmisiä koolla. Myös se, että kaikki ryhmässä olivat yksinhuoltajia, koettiin merkitykselliseksi.

H1: - - tuntuu helpommalta kun kaikki on samassa tilanteessa. Sillon ei olis tullu lähettyä tilanteeseen missä on kaikkia perheitä, nyt ehkä voisikin, mutta sillon pelkäs et joutuu silmätikuks tai jotain.

K: Oliko sillä merkitystä et kaikki oli yksinhuoltajia?

H3: Oli. Kyllä. - - se et se vastuu lapsesta- - se et joku ymmärtää mitä se on ku on yksin sen lapsen kanssa, nii ei se kenel on siin se toinen aikuinen nii ymmärrä mitä se on. - - sillon mä hain toisia yksinhuoltajia, emmä ois pystynyt. Nyt asia on erilailla, nyt vois pystyyki, mut sillon en olis

H5: Eihän me ydinperheiden kanssa puhuttais yksinhuoltajuudesta, tai jos puhuttais niin eri tavalla

Haastateltavista osa tapaa toisiaan vapaa-ajalla niin Pienperheyhdistyksen muissa tapahtumissa kuin kahvittelun ja kunnallisvaalikeskustelun merkeissä. Eräs haastateltavista olisi ryhmän toimiessa halunnut tavata.

H4: - - mut aina jotenki ajatteli et vitsit ois ollu kiva ku ois ollu enemmän aikuisia joiden kans jutella tai vaikka kävellä yhtä matkaa kotiin.

Ryhmätoiminnalla monet haastateltavista näkevät olevan vaikutusta heidän hyvinvointiinsa. Irja Mikkosen mukaan vertaistoiminnassa vertaiset synnyttävät keskinäisellä toiminnallaan sosiaalista vahvistamista, mikä kasvaa monenlaisiksi vahvuuksiksi tulevaisuuden tilanteissa (Lundbom & Herranen 2011, 218). Esimerkiksi jo edellisissä luvuissa käsitellyt asenne- ja ajattelumuutokset, vaikuttamalla voimaantumisen sekä ystävien saaminen ovat subjektiiviseen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Haastateltavat kertovat kokemuksistaan näin:

H5: Ehkä konkreettista muutosta ei oo tapahtunu, mutta sellanen muutos on tapahtunu mussa, - - mä saan ryhmästä sellasta potkua työnhakemiseen et miten ja missä ja mitä.

K: Miten sitten ryhmässä, nääksä et se on avannu jotain uusia mahdollisuuksia tai uusia polkuja?

H3: Siis, joo. Mul on tullu justinsa tää näin että, vaikka me käsitellään koajan hyvin paljon rahaa ja sen puutetta ja köyhyyttä, niin ku mulle tuli

mahollisuus irtautuu tosta mun nykysestä urasta, mähän en oo surru sitä päivääkään, et mähän surin sitä et mulle tarjottiin työpaikkaa meidän alalta taas, et vitsi pitääks mun nyt ottaa tää, et talous paranis kertaheitolla, mut mä en vaan voi sietää sitä enää, semmosta henkistä kituuttamista sitten. Et jos pääsis opiskelemaan vaikka sitte velaks ja töihin josta nauttii... Et se omistusasunto ei oo enää se mittari, et mähän oon niistä kaikista hommautunu eroon

K: Nääksä et ryhmällä on ollu vaikutusta niihin?

H3: joo, mä nään et se on ollu siihen prosessiin hirveen tärkeä, et mä oon löytänyt itestäni sen et musta on varmaan muuhunkin. Eikä enää koe sitä et ikä olis enää este. Et jotenkin ku vahingossa ajautu sille alalle ja tuli uusia mahdollisuuksia yletä ja taloudellisesti oli hyvin. Mut sit ku ero tuli, niin kyl mä luulen et jos ei ois ollu projektii, eikä PPY:tä yleensäkkään, niin kyl mä varmaan olisin vieläki siel samassa oravanpyörässä.

K: Miten sä näät sen, toiks se ryhmässä oleminen jotain uusia mahdollisuuksia tai uusia polkuja?

H1: Ehkä oma avoimuus on lisääntynyt, en kauheesti puhu omista asioista niin nyt ehkä enemmän. Kokonaisuudessaan itsetunnon kehittyminen.

Haastateltavat kokivat saaneensa ryhmästä kannustusta. He myös kokivat itse toimineensa kannustajina, ”komppaajina”, ryhmässä. Oma rooli ryhmässä koettiin luonnolliseksi ja vastuuta haastateltavat kokivat ottaneensa ryhmän tapaamisista muun muassa olemalla paikalla ja ilmoittamalla poissaoloistaan.

Subjektiivinen hyvinvoinnin kokemus korostuu vertaistuesta puhuttaessa. Niin teorian kuin haastattelujen perusteella vertaistuki mahdollistaa monelle sosiaalisen vuorovaikutuksen jossa aidosti voi kertoa itsestään vertaiselle pelkäämättä leimaamista. Konkariyksinhuoltajat, muiden kokemukset yksinhuoltajuudesta ja tilastotieto esimerkiksi yksinhuoltajien määrästä korostuvat aineistossa ja lausahdus: ”tietää ettei ole yksin” kuului monella haastattelunauhalla. Vertaistuellalla on mahdollisuus kasvaa aidoksi ystävyydeksi ja parantaa perheiden hyvinvointia myös ryhmätoiminnan päättymisen jälkeen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Haastattelujen perusteella voi yksinkertaisesti todeta, että ryhmätoimintaan osallistuminen on vaikuttanut osallistujaperheiden arkeen. Osalla vaikutus on ollut positiivista eli hyvinvointia lisäävää. Toisilla kokemus on ollut negatiivisempi ja ryhmään lähteminen on saattanut hankaloittaa arkea. Kuitenkin kaikki haastateltavista ovat olleet ryhmissään läsnä useimmiten (Ryhmänohjaajien raportit ryhmäkerroista). Läsnäolojen perusteella ryhmätoiminta ei ole hankaloittanut arkea poisjäämiseen asti, vaan osallistujilla on ollut motiivi tulla ryhmiin vaikka arki hankaloituisikin.

Ryhmänohjaajien raporteista kaikkien kokoontuneiden ryhmien osalta käy ilmi osallistujien vaihtuvuus. Toiminta on hiipunut ihmisten lähdettyä opiskelemaan tai työelämään, osa on muuttanut kaupunginosasta toiseen. Kaikkiin muutoksiin ei ole syynä Lapsilisä-projektin ryhmätoiminta, mutta haastateltujen kertomusten perusteella ryhmän tuella on oma vaikutuksensa ratkaisujen tekemiseen. Haastatteluissa ilmi tulleita vaikutuksia ovat muun muassa konkreettiseen arkeen liittyvät vaikutukset lähtemisen, kotiin tulemisen, nukkumisen ja ruokailun suhteen. Kaikkien haastateltavien kertomuksista välittyy jokin muutos ajattelussa, suhtautumisessa tai konkreettisesti työelämässä tai opiskelussa. Kaikki haastateltavat kokevat siis ryhmätoiminnan vaikuttaneen hyvinvointiinsa.

Tapaustutkimuksen kaltainen, yhden haastateltavan muutosta kerrallaan kuvaava kaari, olisi tuonut mielenkiintoisia lisänäkökulmia ryhmätoimintamme vaikutuksista. Tällä aineistolla ei kuitenkaan ollut mahdollista tämäntyypistä kaarta kuvata. Lisäksi eettisesti yhden tapauksen kuvaaminen kerrallaan olisi ollut vaikeaa, Lapsilisä-projektissa on ollut mukana noin 80 perhettä joista viiden aktiivisen ryhmäläisen, haastateltavien, tunnistaminen olisi ollut muille perheille helppoa. Kuitenkin haastattelujen perusteella voi yksilöissä tapahtuneesta muutoksesta todeta, että ennestään yhteiskunnallisesti aktiiviset haastateltavat ovat tehneet ryhmän kannustuksella päätöksiä muuttaa elämänsä. Ne haastateltavat, joilla ei ollut vaikuttamiskokemuksia ennen ryhmään tuloa, ovat oivaltaneet vaikuttamistoiminnasta sisältöjä elämäänsä ja ryhmän päättyessä ovat aktiivisempia.

Sirpa Mertasen Pienperheyhdistykselle toteuttamassa kansalaistoiminnan kyselyssä lähes kaikki vastaajat kokivat muiden samassa tilanteessa olevien ihmisten tapaamisen olevan tärkeää tai erittäin tärkeää. Merkityksellisimmiksi asioiksi Pienperheyhdistyksessä koettiin retket, leirit ja yhdessä tekeminen (32 %), vertaistuki (31%) sekä kuulluksi tuleminen ja vaikuttamistoiminta (17 %). Kyselyn tulokset ovat samankaltaiset haastatteluista saamieni tulosten kanssa. Kuitenkin uskoisin, että vertaistuen merkitys on todellisuudessa vielä suurempi, sillä retkiin ja yhdessä tekemiseen sekä vaikuttamiseen nivoutuu vahvasti vertaistuen näkökulma. Retkille on helpompi lähteä kun tietää että kaikki retkelle lähtijät ovat yksinhuoltajia, kuten Lapsilisä-projektin ryhmäänkin on helpompi tulla, koska kahden vanhemman perheet eivät ole läsnä.

Aikaisemmin jo siteerasin Maritta Törröstä (2012, 10), joka totesi hyvinvoinnista seuraavasti: *"Arkinen hyvinvointi sitoo yhteen perheen hyvinvoinnin kokonaisuutta, johon liittyvät perheen talous, sosiaaliset suhteet ja mahdollisuudet toteuttaa itseään."* Lapsilisä-projektin ryhmätoiminnalla olemme pyrkineet tuomaan mahdollisuuksia yhden vanhemman perheille sosiaalisiin suhteisiin (vertaistuki) ja itsensä toteuttamiseen (vaikuttaminen) liittyen. Taloudellinen ulottuvuus on koko ajan käsittelyssämme ryhmissä köyhyys-teeman myötä. Välillisesti Lapsilisä-projekti on kuitenkin vaikuttanut taloudelliseen hyvinvointiin: Ryhmissä osallistujat ovat kannustaneet toisiaan hakemaan erilaisia palveluita ja rahansiirtoja tai siirtymään työelämäänsä tai opiskelemaan. Korostan kuitenkin enemmän hyvinvoinnin subjektiivista kokemusta. Hoffrenin (2011) mukaan henkilökohtaiseen hyvinvointiin nähdään vaikuttavan yksilön ominaisuudet ja ihmissuhteet sekä oikeudet, vapaudet ja turvallisuuden tunne (Törrönen 2012, 11). Hyvinvoinnin kokemus, eli subjektiivinen hyvinvointi, korostuu myös haastateltavieni kertomuksissa.

Palaan vielä Allardtin kolmeen hyvinvoinnin ulottuvuuteen: *having*, *loving* ja *being*. *Having* kuvaa elintasoja: tuloja, asumista, koulutusta, työllisyyttä ja terveyttä. *Having* on opinnäytteessäni arki ja ryhmätoiminnan konkreettiset vaikutukset arkeen ruokailun, aikataulujen, lastenhoidon ja arkirytmien suhteen. *Having* sisältää eniten määrällisesti mitattavissa olevia hyvinvoinnin ulottuvuuksia. *Being* sisältää kokemukset omaan elämäänsä vaikuttamisesta ja mielenkiintoisista elämän sisällöistä, *being* on siis vaikuttamistoiminta ja mahdollisuus lastenhoidon myötä saada aikuisten keskinäistä aikaa. *Loving* liittyy yhteisösuhteisiin ja on opinnäytetyössäni vertaistuen ja sosiaalisten verkostojen merkitys ryhmäläisille. *Being* ja *loving* edustavat niitä hyvinvoinnin ulottuvuuksia, joita

on hankala mitata ja joiden määrittelyssä yksilön oma kokemus korostuu. *Being* ja *loving* sisältävät myös asioita joita on joskus hankala erottaa toisistaan, sama asia voi näyttäytyä monella eri tavalla, kuten esimerkiksi ystävät ovat osa sosiaalista verkostoa mutta tuovat mielenkiintoisia sisältöjä elämään. Laadullisen tutkimuksen kautta on luontevampaa kuvata subjektiivisen hyvinvoinnin kokemusta, mutta myös hyvinvointiin vaikuttavat mitattavat asiat ovat mukana opinnäytetyössäni, arjen muodossa.

7. LOPUKSI

Minulla oli kunnia marraskuussa 2006 osallistua ohjaustoiminnan 50-vuotisjuhlaseminaariin. Eräänä puhujista oli professori Heikki Ruismäki, jonka luennosta mieleeni on syöpynyt ajatus, jonka mukaan opetettaessa mitä vaan, pitää samalla opettaa myös hyvää elämää. Esimerkkinä yksittäisen kuidun yhteys hyvään elämään langan, kankaan, vaatteen, tekstiilityön, taiteen ja elämän kautta (Ruismäki/luento 17.11.2006). Sekä opinnäytetyöni, että Lapsilisä-projekti ovat näitä pieniä ”kuituja” joilla on yhteys monien mutkien kautta hyvään elämään, hyvinvointiin. Merkityksettömiä eivät suinkaan ole muut ”kuidut”, ryhmien osallistujat.

Prosessina opinnäytetyö oli jokseenkin tavanomainen, vaikka ehdottomasti opinnäytteeni vahvuus oli työni kautta saamani lisätieto aiheesta. Välillä kirjoittajan mieli oli myllerryksessä, mistä tiedän tämän asian; haastatteluista, teoriasta, onko joku yhteistyökumppani puhunut asiasta vaiko joku osallistujista? Pohdin ennen opinnäytteen aloittamista omaa rooliani työntekijänä, tutkijana ja opinnäytteen kirjoittajana, mutta työni on otettu hyvin vastaan jo ennen lopullista valmistumista, eikä haastattelujen toteuttamisessa ollut haittaa omasta roolistani.

Koen opinnäytteeni hyödylliseksi niin oman ammattitaitoni kuin ammattialanikin suhteen. Perhe on yhteiskuntamme perusyksikkö, erilaiset perheet pitäisi ottaa huomioon myös yhteisöpedagogi-opintojen sisällöissä. Jokaisella ammattialallamme kohtaamallamme henkilöllä on perhe; lapsuuden perhe tai omia lapsia, ja perhe vaikuttaa aina myös perheenjäseniin ja sitä kautta yhteisöön. Opinnäytteeni on merkittävä myös Lapsilisä-projektille sekä Pienperheyhdistykselle, osana projektin loppuarviointia opinnäytetyötä on ollut myös mielekästä tehdä. Tiedän, että opinnäytteeni on hyödyksi, eikä jää hyllyyn pölynkerääjäksi.

Vertaistoiminnan teorian ja haastateltavien kertomusten kohdatessa näin vahvasti, koen toiminnan olevan merkittävää ryhmiin osallistujille. Vastaavanlaista ryhmätoimintaa on luodun ryhmätoiminnan rungon perusteella mahdollista tuoda kaikenlaisille asiakasryhmille; oleellista on ohjaajan asenne. Luonnollisesti opinnäytetyöni keskittyy ryhmätoimintaan yhden vanhemman perheiden näkökulmasta ja ryhmätoimintaa arvioi-

daan laajemmin Lapsilisä-projektin loppuarvioinnin yhteydessä. Koen haastattelujen olleen apuna myös oman työnkuvani kehittymisessä, uusien näkökulmien saaminen ja oikean suunnan tarkistaminen aika ajoin on oleellista yhdessä osallistujien kanssa tehtävässä työssä. Opinnäytetyöni on ollut yksi muoto dialogisessa keskustelussa, jota olen osallistujaperheiden kanssa käynyt.

LÄHTEET

- Broberg, Mari & Tähtinen, Juhani. 2009. Perheen toimivuus ja vanhemmuus yksinhuoltajaperheissä. Teoksessa Forssén, Katja, Haataja, Anita & Hakovirta, Mia. (toim.) 2009. Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitos. Tutkimuksia D 50/2009. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy. 154-169.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Eskola, Marjatta & Jauhiainen, Riitta. 1994. Ryhmäilmiö. Perustietoa ryhmän käytöstä ja ryhmätyöstä sosiaalityöhön sovellettuna. Helsinki: WSOY.
- Forssén, Katja & Ritakallio, Veli-Matti. 2009. Yksinhuoltajaäitien moniulotteinen köyhyys Euroopassa. Teoksessa Forssén, Katja, Haataja, Anita & Hakovirta, Mia. (toim.) 2009. Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitos. Tutkimuksia D 50/2009. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy. 77-94.
- Haataja, Anita 2009. Kuka on Yksinhuoltaja? Yksinhuoltajien määrä ja profiili eri aineistojen valossa. Teoksessa Forssén, Katja, Haataja, Anita & Hakovirta, Mia. (toim.) 2009. Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitos. Tutkimuksia D 50/2009. Helsinki: Vammalan Kirjapaino Oy. 46-62.
- Hakovirta, Mia. 2006. Yksinhuoltajaäitien työllisyys, toimeentulo ja työmarkkinavalinnat. Väestöntutkimuslaitos. Tutkimuksia D46/2006. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Hyväri, Susanna. 2005. Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung Anne Birgitta. 2005 Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino. 214-235.
- Jokinen, Eeva. 2005. Aikuisten arki. Tampere: Tammer- Paino Oy.
- Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna. Lapsiperheiden toimeentulo lamasta lämmän. Teoksessa Karvonen, Sakari, Moisio, Pasi & Vaarama, Marja (toim.) 2010. Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 198-215.

- Kurki, Leena, Kurki-Suutarinen, Matleena & Taruvuori, Karoliina. 2010. Muurien sisällä. Sosiokulttuurinen innostaminen vankilassa. Tampere: Tampereen Ylipistopaino Oy - Juvenes Print
- Krok, Suvi. 2009. Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Tampere: Tampere University Press.
- Kröger, Teppo. 2005. Hoivaköyhyys yksinhuoltajaperheissä: kenelle lastenhoito-ongelmat kasautuvat? Teoksessa Takala, Pentti. 2005. Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Edita Prima Oy. 206–232
- Mehtonen, Tuija. 2011. Sosiaalisen vahvistamisen osaaminen. Teoksessa: Lundbom, Pia & Herranen, Jatta. 2011. Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Humanistinen Ammattikorkeakoulu, sarja C. Oppimateriaaleja 24. Jyväskylä: Bookwell Oy. 13-29.
- Mikkonen, Irja. 2011. Vertaistuki osana sosiaalista vahvistamista. Teoksessa: Lundbom, Pia & Herranen, Jatta. 2011. Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Humanistinen Ammattikorkeakoulu, sarja C. Oppimateriaaleja 24. Jyväskylä: Bookwell Oy. 204-222.
- Moisio, Pasi. 2009. Vähimmäisturva ja köyhyysraja Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. Avauksia 9/2009
- Nylund, Marianne. 2005. Vertaisryhmät kokemusten ja tiedon jäsentäjinä. Teoksessa Nylund, Marianne & Yeung Anne Birgitta. 2005 Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino. 195-213.
- Pennington, Donald C. 2005. Pienryhmän sosiaalipsykologia. Helsinki: Tammer-Paino Oy.
- Pulkkinen, Lea 2002. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) 2002. Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Keuruu: PS-kustannus. 14-29.
- Repo-Kaarento, Saara. 2007. Innostu ryhmästä. Miten ohjata oppivaa yhteisöä. Vantaa: Dark Oy.
- Ruuskanen, Petri. 2002. Teoksessa Ruuskanen, Petri (toim). 2002. Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Keuruu: PS_kustannus

Siisiäinen, Martti. 2010. Osallistumisen ongelma. Artikkelikansalaisyhteiskunta lehden numerossa 1/2010

Takala, Pentti. 2005. Perheen muutos ja pohjoismainen perhepolitiikan malli. Teoksessa Takala, Pentti. 2005. Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Edita Prima Oy. 20–56.

Törrönen, Maritta. 2012. Onni on joka päivä. lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press Oy.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Harju, Aaro. 2004. Osallisuus. Kansalaisfoorumin verkkoartikkeli: lukupäivä 9.11.2012. http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/osallistuminen_ja_vaikuttaminen/osallisuus.

Lapsilisä –projektin www-sivut, lukupäivä 9.11.2012. www.lapsilisa.fi

Pienperheyhdistyksen www-sivut, lukupäivä 9.11.2012. www.pienperhe.fi

Pietiläinen, Marjut & Nikander Timo 2011. Lapsiperheiden määrä pienin vuosikymmeniin. Tilastokeskus, lukupäivä 14.10.2012 http://www.stat.fi/tup/vl2010/art_2011-08-16_001.html

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet, lukupäivä 14.10.2012. <http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapsen elatus ja huolto-tilasto, lukupäivä 14.10.2012 <http://www.stakes.fi/FI/Tilastot/Aiheittain/Lapsuusjaperhe/lapsenelatusjahuolto.htm>

Tilastokeskus, Lapsiperheet tyypeittäin tilasto, lukupäivä 14.10.2012 http://www.stat.fi/til/perh/2011/perh_2011_2012-05-25_tau_003_fi.html

Miettinen, Anneli. 2008. KOTITYÖT, SUKUPUOLI JA TASA-ARVO Palkattoman työn jakamiseen liittyvät käytännöt ja asenteet Suomessa Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja E 32 /2008 http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/4e3d141e7125551a18b817cf6b5ce78e/1351249453/application/pdf/237612/Kotity%C3%B6t%20ja%20tasaarvo_ebook.pdf lukupäivä 26.10.2012

MUUT LÄHTEET

Mertanen, Sirpa. 2012. Kansalaistoiminnan kysely. Pienperheyhdistys.

Kiijärvi-Pihkala, Marja. 2012. Henkilökohtainen tiedonanto.

Projektikoordinaattori Kaisli Syrjäsen haastattelu 2.9.2011

Professori Heikki Ruismäen luento 17.11.2006

Vaikuttamiseen tähtäävän ryhmätoiminnan runko 2012. Lapsilisä-projekti

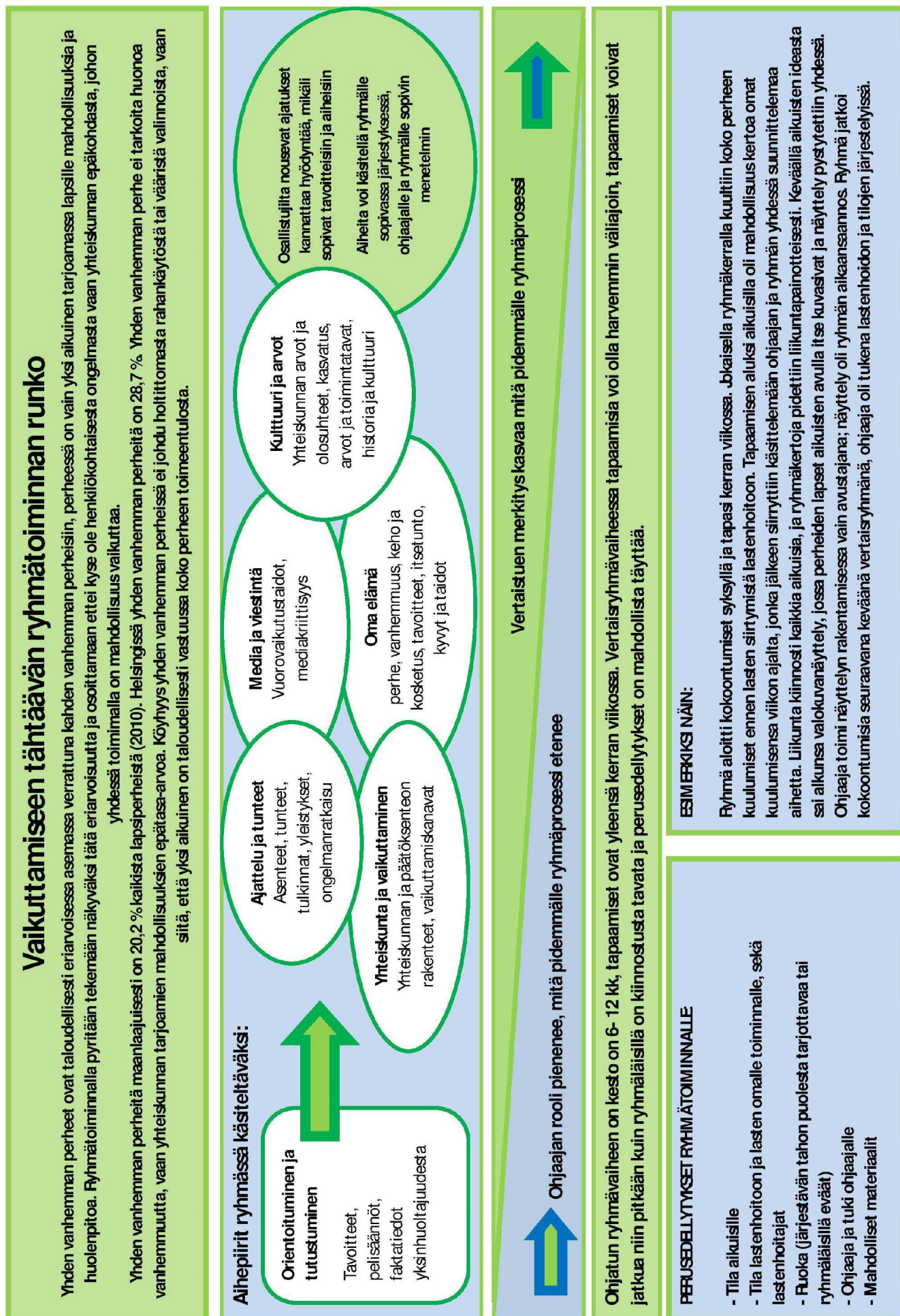
Ryhmänohjaajien raportit ryhmäkerroilta, Lapsilisä-projekti

LIITTEET

Liite 1: vaikuttamiseen tähtäävän ryhmätoiminnan runko

Liite 2: Teemahaastattelurunko

Liite 1: Vaikuttamiseen tähtäävän ryhmätoiminnan runko



Liite 2: Teemahaastattelurunko 1(3)

Hanna Juurinen
Teemahaastattelurunko

Millaisia vaikutuksia Lapsilisä-projektin yksinhuoltajaperheiden ryhmätoiminnalla on ollut perheen hyvinvointiin?

1. Taustatiedot

- a. Minkä ikäinen olet?
- b. Montako lasta sinulla on?
- c. Kuinka vanhoja lapset ovat?
- d. Kauanko olet ollut perheen ainoa vanhempi?

2. Ryhmän tausta

- a. Mistä kuulit ryhmästä?
- b. Miksi tulit ryhmään mukaan? Mitä odotit ryhmätoiminnalta?
- c. Kauanko olet ollut ryhmätoiminnassa mukana?
- d. Kuinka pitkään ryhmä on kokoontunut?
 - i. Mihin aikaan ryhmä kokoontui ja kuinka pitkä kokoontumisaika oli?
- e. Paljonko ryhmässä on ollut osallistujia?
 - i. Montako osallistujaa ryhmässä oli parhaimmillaan?
 - ii. Oliko joku/jotkut useammin paikalla kuin muut?
- f. Vaihtuivatko ryhmäläiset ryhmässä, jäikö joku pois, tuliko uusia mukaan?
Miltä se tuntui?
- g. Millaiselta ajatus suljetusta ryhmästä tuntuu
- h. Mikä ryhmätoiminnassa oli mielekkäintä?
 - i. *Miten Lapsilisä-projektin ryhmä erosi muista ryhmistä joissa olet ollut mukana?*
- j. Millaisena näet ryhmän ohjaajan roolin?
 - i. Oliko ryhmässä yksi tai useampi ohjaaja?
 - ii. Miten ohjaajat toimivat keskenään?

Liite 2: Teemahaastattelurunko 2(3)

3. Ryhmä tilanteena

JOS MIETIT AIKAA KUN RYHMÄ OLI ALKAMASSA NIIN...

- a. Miltä ryhmään lähteminen sinusta tuntui?
 - i. Mikä merkitys kokoontumispaikalla on ollut?
 - ii. Mikä merkitys kokoontumisajalla on ollut?
- b. Millä tavalla lapset suhtautuivat ryhmään lähtemiseen?
- c. Millä tavalla ryhmän tapaamisaika ja paikka ryhmään vaikuttivat lähtemiseen? Mikä muu asia ryhmässä helpotti tai vaikeutti ryhmään lähtemistä?
- d. Muodostuiko ryhmälle joitain omia rutiineja tai käytäntöjä? Millaisia?
- e. Mikä ruokailun/kahvittelun merkitys on sinulle?
- f. Mikä lastenhoidon merkitys oli sinulle? Entä lapsillesi?
 - i. Lastenhoitajan rooli?

4. Ryhmäläisten väliset suhteet

- a. Tunsitko ketään ryhmäläisistä ennestään?

JOS MIETIT MUITA RYHMÄLÄISIÄ NIIN...

- b. Miten tutustuminen (ryhmytyminen) tapahtui?
- c. Oliko ryhmäläisten välillä ristiriitoja?
- d. Saitko muista ryhmäläisistä ystäviä? Piditkö/pidätkö heihin yhteyttä ryhmän ulkopuolella?
- e. Jos tapaat heitä ryhmän ulkopuolella, saatko heiltä apua tai annatko itse heille apua, esim. pieneksi käyneitä lasten vaatteita tai autokyydin?

5. Ryhmässä käsitellyt aiheet

- a. Mikä ryhmässä käsitellyistä aiheista on jäänyt parhaiten mieleesi, miksi?
- b. Miltä muiden kokemukset yksinhuoltajuudesta tuntuivat sinusta?
 - i. Miten muut suhtautuivat näkemyksiisi ja kokemuksiisi?
 - ii. Jaoitteko keskenään vinkkejä tai neuvoja?
- c. Oletko ryhmän ulkopuolella puhunut yksinhuoltajuuteen liittyvistä kysymyksistä?
 - i. Millaisista asioista ja missä tilanteissa?
 - ii. Miten ihmiset ovat suhtautuneet kun olet puhunut yksinhuoltajuudesta?
- d. Minkälaisia uusia asioita olet ryhmässä tehnyt, voit mainita useampiakin
- e. Mikä faktatiedon, yhden vanhemman perheitä koskevan tilastotiedon, merkitys oli sinulle?
- f. Miten ryhmässä käsitellyt aiheet ovat vaikuttaneet arkeesi?
 - i. Ovatko ryhmässä käsitellyt aiheet olleet mielessä ennen ryhmää tai ryhmän jälkeen jääneet pohdittamaan ja sitä kautta vaikuttaneet arkeesi?

Liite 2: Teemahaastattelurunko 3(3)

6. Ryhmän vaikutuksia

- a. Miten ryhmän toiminta ja siinä käsitellyt aiheet ovat vaikuttaneet arkeesi?
- b. Mitä uusia/erilaisia mahdollisuuksia ryhmässä oleminen on tuonut?
- c. Onko ryhmän toiminta kannustanut kokeilemaan ”uusia polkuja”? Millaisia/Miksi ei?
 - i. Kannustivatko muut ryhmäläiset?
 - ii. Kannustiko ohjaaja?
- d. Mitä muutoksia opiskelussa/työelämässä/perheessä on tullut ryhmätöinnin vaikutuksena?
- e. Minkälaista konkreettista hyötyä ryhmän tapaamisista on ollut?
- f. Onko ryhmän tapaamisista ollut jonkinlaista konkreettista haittaa? Jos on niin millaista?

7. Oma aktiivisuus ja osallistuminen

- a. Minkälaiseksi oma roolisi ryhmässä muodostui? Tuntuiko rooli sinusta luontevalta?
- b. Millä tavoin itse otit vastuuta ryhmän tapaamisten onnistumisesta?

8. Asennemuutos

- a. Ajatteletko yksinhuoltajuudesta eri tavalla kuin ennen ryhmää? Miten?
- b. Ajatteletko köyhyydestä/vähävaraisuudesta/pienituloisuudesta eri tavalla kuin ennen ryhmää? Miten?
- c. Ajatteletko vaikuttamisesta eri tavalla kuin ennen ryhmää? Miten?
- d. Ajatteletko viranomaisista tai palveluntarjoajista eri tavoin kuin ennen ryhmää? Miten? Toimitko eri tavalla?

9. VERTAISRYHMISSÄ TOIMINEET

- a. Mikä on mielestäsi suurin ero ohjatun ryhmävaiheen ja vertaisryhmänä kokoontumisen välillä? Ohjaajan puuttumisen lisäksi?